

رویکرد نظری برنامه، مهمتم توسعه: رشد فراگیر و محصولات آن (پوست نظام نامه)

مرکز پژوهش‌های توسعه و آینده‌نگری
گروه پژوهشی توسعه، تأمین مالی و اقتصاد بین‌الملل
مجموعه گزارش شماره ۳۶۵

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شناسه گزارش

عنوان	رویکرد نظری برنامه هفتم توسعه: رشد فراگیر و مختصات آن (پیوست نظام‌نامه)
کد شناسه	۱۰۴۱۲-۸-۱۴۰۱
گروه پژوهشی	توسعه، تأمین مالی و اقتصاد بین‌الملل
پدیدآورندگان	سید رحیم تیموری- الهام وفائی- حانیه علی بیکی علوی
ناظر علمی	غلامرضا گرابی‌نژاد
ناشر	مرکز پژوهش‌های توسعه و آینده‌نگری
تاریخ انتشار	تابستان ۱۴۰۱
مطالب این گزارش لزوماً بیانگر نظر رسمی سازمان برنامه و بودجه کشور و مرکز پژوهش‌های توسعه و آینده‌نگری نیست.	
حقوق معنوی اثر به پدیدآورندگان و حقوق مادی آن، به مرکز پژوهش‌های توسعه و آینده‌نگری سازمان برنامه و بودجه کشور تعلق دارد و استفاده از آن با ذکر مأخذ بلامانع است.	
آدرس: تهران- خیابان نجات‌اللہی- خیابان استاد جعفر شهری (سپند شرقی)- پلاک ۱۶ شماره‌های تماس ۰۲۱-۴۳۳۰۶۰۰۰-۰۲۱ شماره پیام‌رسان ۰۹۹۲۱۵۷۵۸۴۳۱۶	
https://www.dfrc.ir/	

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
مقدمه	۱
۱- دلایل بنیادی رویکرد پیشنهادی رشد فراگیر	۲
۱-۱- تجارب بین‌المللی موفق برنامه‌ریزی توسعه مبتنی بر رویکرد رشد فراگیر	۲
۱-۲- هم‌راستایی جهت‌گیری‌های هشت‌گانه پیشنهادی با رویکرد رشد فراگیر	۴
۱-۳- انطباق مضامین و جهت‌گیری‌های هم‌راستای رشد فراگیر با اسناد فرادستی	۵
۲- الزامات و چارچوب‌های انتخاب رشد فراگیر به مثابه مبنای نظری برنامه هفتم	۸
۲-۱- تعریف رشد فراگیر	۸
۲-۲- الزامات و چارچوب‌های تحقق رشد فراگیر	۹
۲-۳- تکوین رویکردهای رشد: گذار از مدل‌های رشد تک‌ساحتی به رویکرد رشد فراگیر	۱۰
۲-۴- دلالت‌های متنوع رویکرد رشد فراگیر	۱۲
۲-۵- نسبت رشد فراگیر با نظریات و رویکردهای پایه بدیل برای برنامه هفتم	۱۳
۲-۶- چرایی انتخاب رویکرد رشد فراگیر	۱۴
۲-۷- حوزه‌های مهم رویکرد رشد فراگیر	۱۷
۳- ضرورت انتخاب یک رویکرد نظری پایه در برنامه هفتم و الزامات آن	۱۸
منابع	۲۰
پیوست	۲۲
پیوست ۱: مضامین و جهت‌گیری‌های پیشنهادی برای برنامه هفتم	۲۲
پیوست ۲: انطباق مضامین و جهت‌گیری‌های هم‌راستای رشد فراگیر با اسناد فرادستی	۲۳

فهرست جداول

صفحه	عنوان
۱۴.....	جدول ۱: نسبت رشد فراگیر با نظریات و رویکردهای پایهٔ بدیل برای برنامه هفتم توسعه
۱۵.....	جدول ۲: امکان گذار از آسیب‌های متداول برنامه‌ها در رویکرد منتخب

فهرست نمودارها

صفحه	عنوان
۱۲.....	نمودار ۱: تکوینِ رویکردهای رشد: یک سیر تکوینی.....
۱۳.....	نمودار ۲: دلالت‌های چندگانه رشد فراگیر.....
۱۷.....	نمودار ۳: حوزه‌های مهمِ رویکرد رشد فراگیر.....

مقدمه

یکی از رموز موفق کشورهای دارای نظام برنامه‌ریزی کارآمد از جمله هند، چین، ترکیه، مالزی و غیره، قرارگیری برنامه‌ها بر یک رویکرد نظری مشخص است که بتواند مسائل آن کشورها را با وضوح بیشتر بیان کند و راه‌حل مشخص را برای آنها بیابد. فقدان یک رویکرد نظری مشخص در شالوده برنامه‌ها یا تعارض رویکردهای چندگانه در برنامه‌ها، یک مانع بسیار محکم در توفیق برنامه‌های توسعه در کشور بوده است. از این بابت تأکید برنامه هفتم بر هدف آرمانی پیشرفت اقتصادی توأم با عدالت و با مضمون ثبات اقتصادی، رشد فراگیر و دانش‌بنیان مبتنی بر آمایش سرزمین یک گام بزرگ است که می‌تواند همگرایی لازم در برنامه هفتم را تضمین کند.

رویکرد نظری پیشنهادی برنامه هفتم ذیل هدف آرمانی فوق، رویکرد رشد فراگیر^۱ است که چند دلیل بنیادی در پس این پیشنهاد قرار دارد: نخست اینکه، آزمون خود را در کشورهایی که هنوز قائل به برنامه‌ریزی هستند و در این راه موفق بوده‌اند، پس داده است. از جمله، مبنای اصلی برنامه‌های یازدهم و دوازدهم هند (۲۰۰۷-۲۰۱۷) و یکی از مبناهای استراتژی هند جدید (۲۰۱۸-۲۰۲۲)، یکی از مبناهای برنامه‌های سیزدهم و چهاردهم چین (۲۰۱۵ تا ۲۰۲۵)، یکی از مبناهای چشم‌انداز ۲۰۲۵ پاکستان؛ و نیز یکی از مبناهای اصلی برنامه اخیر ترکیه (۲۰۲۳-۲۰۱۹) است؛ کشورهایی نوظهور و در حال توسعه که جنس مسائل آنها تقریباً با مسائل ایران مشابه است.^۳ دوم اینکه، فراتحلیل هفتاد سال برنامه‌ریزی توسعه در کشور نشان می‌دهد جهت‌گیری‌های هشت‌گانه استخراج و توصیه شده برای برنامه هفتم در این مطالعه، با رویکرد رشد فراگیر تبیین ندارد و اساساً هم‌راستایی معنی‌داری دارد.^۴ سوم اینکه، غربالگری این جهت‌گیری‌ها توسط اسناد فرادست توسعه کشور مانند سند تحول دولت، سند ملی آمایش سرزمین، سند چشم‌انداز ۱۴۰۴، بیانیه گام دوم انقلاب، سند الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت و سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی نشان می‌دهد تحقق رشد فراگیر و پایدار هماهنگ با این اسناد است.^۵

^۱ Aspiration

^۲ Inclusive Growth

^۳ نگاه کنید به: سید رحیم تیموری، «رویکرد رشد فراگیر در بن‌پیکره برنامه هفتم توسعه؛ الزامات و چارچوب‌ها»، مرکز پژوهش‌های توسعه و آینده‌نگری، ۱۴۰۱.

^۴ نگاه کنید به: مرتضی مهرعلی تبار، «فراتحلیل مطالعات هفتاد سال برنامه‌ریزی توسعه در ایران»، مرکز پژوهش‌های توسعه و آینده‌نگری، ۱۴۰۱.

^۵ نگاه کنید به: علی‌خانی و هانیه علی بیگی، «تلفیق مطالعات پشتیبان برای ارائه پیشنهاد سیاست‌های کلی برنامه هفتم توسعه کشور»، مرکز پژوهش‌های توسعه و آینده‌نگری، ۱۴۰۱.

۱- دلایل بنیادی رویکرد پیشنهادی رشد فراگیر

دلایل پیشنهادی رشد فراگیر در سه زیربخش؛ تجارب بین‌المللی موفق برنامه‌ریزی توسعه مبتنی بر رویکرد رشد فراگیر، هم‌راستایی جهت‌گیری‌های هشت‌گانه پیشنهادی برای برنامه هفتم با رویکرد رشد فراگیر و نیز انطباق مضامین و جهت‌گیری‌های هم‌راستای رشد فراگیر با اسناد فرادستی ارائه شده است:

۱-۱- تجارب بین‌المللی موفق برنامه‌ریزی توسعه مبتنی بر رویکرد رشد فراگیر

چنانچه سیاست‌های کلی ابلاغی برنامه هفتم توسعه نیز نشان می‌دهد تأکید بر رشد اقتصادی ۸ درصدی در شاکله سایر سیاست‌های برنامه قرار دارد و این پرسش بنیادی هنوز برقرار است که تا چه میزان امکان تحقق هدف فوق وجود دارد؟ به‌ویژه در شرایطی که به‌رغم چند دهه برنامه‌ریزی و شش برنامه توسعه قبلی و نیز تأکید سند چشم‌انداز بر رشد ۸ درصدی، همواره عملکرد رشد ما پایین‌تر از هدف‌گذاری فوق بوده است. بنابراین، حال که هیچ تجربه داخلی مابه‌ازا در تحقق هدف فوق نداریم تنها یک راه باقی است و آن اینکه تجربه بیرونی کشورهای واجد رشد بالا را برکاویم، آن‌هم صرفاً کشورهایی که نظام برنامه‌ریزی نیز دارند چراکه دنبال خط و ربط‌های برنامه‌ای و سیاستی-حاکمیتی مقوم رشد هستیم. ذکر این نکته لازم است که به‌رغم بازاندیشی دهه ۱۹۸۰-۱۹۹۰، تکانه وارد بر تفکر کینزی و عقب‌نشینی دولت‌ها از چارچوب‌های برنامه‌ای، به نحوی متناقض شاهد افزایش تعداد و تعدد برنامه‌های توسعه این بار به شکل محرک‌ها، سیاست‌ها، ابتکارات، آمایش‌ها، چشم‌اندازها و غیره هستیم؛ هر قدر که از فرمت برنامه‌های میان‌مدت کاسته شده باشد. مع‌الوصف، مواردی چون برنامه اخیر ترکیه (۲۰۱۹-۲۰۲۳) و چشم‌انداز ۲۰۰۱ تا ۲۰۲۳ ترکیه؛ سیاست توسعه ملی مالزی (۲۰۲۱-۲۰۲۵)؛ برنامه توسعه پنج‌ساله تایلند؛ برنامه توسعه منطقه‌ای کنیا؛ طرح‌های آمایش سرزمین ۱۰ ساله و ۲۰ ساله کره جنوبی؛ برنامه توسعه عراق (۲۰۱۸-۲۰۲۲)؛ استراتژی توسعه ارمنستان (۲۰۱۴-۲۰۲۵)؛ استراتژی توسعه قطر (۲۰۱۸-۲۰۲۲)؛ چشم‌انداز ۲۰۳۰ عربستان، چشم‌انداز ۲۰۲۵ پاکستان؛ برنامه‌های پنج‌ساله چین؛ و نیز برنامه‌های پنج‌ساله هند و چین می‌توانند به‌رغم تفاوت‌های مفروض با ایران صرفاً از بابت پاسخ به پرسش فوق مقایسه‌پذیر باشند. البته به این دلیل که موارد فوق بیشتر از جنس برنامه‌های سرزمینی، منطقه‌ای، محلی یا از جنس سیاست یا استراتژی هستند تا برنامه‌های جامع توسعه ملی؛ فقط تجربه دو کشور هند و چین مبنا قرار گرفتند. مزید بر اینکه فقط همین دو نمونه واجد رشد اقتصادی مداوم تقریباً ۸ درصدی و بالاتر در چند دهه گذشته هستند و نیز استمرار نهاد برنامه‌ریز دو کشور طی دوره بعد از جنگ جهانی دوم تاکنون زیانزد است. اما آیا برنامه‌های توسعه این کشورها واجد ویژگی‌هایی بوده

۱. نگاه کنید به: هاجون چانگ، بیست و سه گفتار درباره سرمایه‌داری؛ گفتار نوزدهم، ترجمه ناصر زرافشان، تهران: مهر ویستا، ۱۳۹۵.

که محرک رشدهای خیره‌کننده باشد یا به‌طور مشخص‌تر آیا رویکرد نظری مشخصی در شالوده این برنامه‌ها وجود دارد که بتواند مسئله را با وضوح بیشتری توضیح دهد؟

مطالعه ما بر روی برنامه‌های توسعه دهه اخیر چین و هند نشان داد، رویکرد رشد فراگیر که مبنای برنامه‌های یازدهم و دوازدهم هند (۲۰۰۷-۲۰۱۷) و یکی از مبناهای استراتژی هند جدید (۲۰۱۸-۲۰۲۲) و یکی از مبناهای برنامه‌های سیزدهم و چهاردهم چین (۲۰۱۵ تا ۲۰۲۵) است؛ احتمالاً سرخ مسئله را در اختیار ما قرار می‌دهد. نگاه کل‌گرایانه به اسناد برنامه‌های دهه اخیر هند و چین از بابت اتصال آنها با مقوله رشد نشان می‌دهد سیاست‌های رشد فراگیر مبنای برنامه‌ریزی ده ساله ۲۰۰۷-۲۰۱۷ (برنامه‌های یازدهم و دوازدهم هند) بود و به همین دلیل مجلد اول از سه مجلد برنامه دوازدهم با عنوان رشد سریع‌تر، فراگیرتر و پایدار تدوین شد. ^۲ به‌علاوه، استراتژی هند نوین (۲۰۱۸-۲۰۲۲) ^۳ اخیرترین سند برنامه‌ای هند است که هم از بابت ترتیبات نوآورانه و ضرب‌آهنگی و هم از بابت ابتناء آن بر نیازهای هند تحول یافته، یک سند تحول‌آفرین است؛ بر رشد فراگیر و پایدار بنا شده و بر نرخ رشد متوسط ۹ درصد در طول دوره ۲۰۱۸-۲۰۲۲ هدف‌گذاری دارد. برنامه سیزدهم چین (۲۰۱۶-۲۰۲۰) ^۴ و برنامه چهاردهم چین (۲۰۱۶-۲۰۲۰) ^۵ نیز که دو برنامه مهم توسعه دهه اخیر این کشور و مبنای سند چشم‌انداز ۲۰۳۵ چین است؛ بر رشد نوآوری‌محور، پایدار و فراگیر تأکید داشت.

اما ساده‌اندیشانه است اگر فکر کنیم صرف انتخاب یک رویکرد حتی اگر آزمون خود را در دو کشور در حال توسعه که جنس مسائل آنها شبیه ما است و مانند ما در حال گذار (گذار یافته) از یک سری مشکلات مشابه هستند؛ نقش چوب جادو را خواهد داشت و گره‌های کوری که نظام برنامه‌ریزی ما را احاطه نموده باز خواهد کرد. به لحاظ نظری، رویکرد رشد فراگیر بر شانه نظریه نهادی و انگاره حکمرانی توسعه‌گرا قرار دارد. به لحاظ تجربی نیز، آنچه امکان قرار دادن فوق را در بن‌پیکره برنامه‌های اخیر چین و هند فراهم کرده، این است که چنین کشورهایی در کنار سایر اقتصادهای نوظهور نهادهایی از قبیل بودجه‌ریزی فعال‌کینزی، نظامات رفاه متشکل، مقررات سختگیرانه‌تر بازار مالی، نهاد تنظیم‌گر مالیاتی، نهادهای گروه‌گرای چانه‌زنی دستمزد و نهادهای هماهنگ‌کننده سرمایه‌گذاری-

۱. برای آگاهی بیشتر، نگاه کنید به: سید رحیم تیموری، «دلالت‌ها و امکان‌های هدف‌گذاری برنامه هفتم توسعه بر رشد اقتصادی ۸ درصدی»، مرکز پژوهش‌های توسعه و آینده‌نگری، ۱۴۰۱.

۲ India. Planning Commission. (2013). Twelfth Five Year Plan (2012-2017): Three Volume Set (Vol. 1). SAGE Publications Pvt. Limited.

مجلد دوم و سوم به ترتیب عبارت از بخش‌های اقتصادی، و بخش‌های اجتماعی هستند:

Economic Sectors

Social Sectors

۳ "Strategy for New India @ 75(2018-2022)." NITI Aayog, November 2018

۴ The 13th Five-year Plan for Economic and Social Development of the People's Republic of China (2016-2020).

Central Compilation & Translation Press, 2016.

۵ The 14th Five-year Plan for Economic and Social Development of the People's Republic of China (2021-2025).

Central Compilation & Translation Press, 2021.

نهادهای فراگیر- را به صف کردند که تجربه چین بعد از دوره اصلاحات ۱۹۷۸ و تجربه هند بعد از اصلاحات ۱۹۹۱ گواه بارز آن است. بنابراین وقفه بلندمدت تثبیت نهادهای فراگیر و توسعه‌گرا در ایران، یک مانع بسیار محکم است که انتخاب هر نوع رویکردی را به‌عنوان بن‌پیکره برنامه‌های توسعه دشوار می‌کند. علاوه بر ضرورت نوآوری نهادی در آستانه تدوین برنامه هفتم، ضرورت بزرگ‌تر اما انتخاب یک رویکرد مناسب است که با فرض بهبودهای نهادی و قاعده‌گذاری مناسب همایند با خود بتواند مسائل کشور را هدف قرار دهد. گزارش کنونی معطوف به الزامات و چارچوب‌های انتخاب رویکرد رشد فراگیر است.

۲-۱- هم‌راستایی جهت‌گیری‌های هشت‌گانه پیشنهادی با رویکرد رشد فراگیر

در برنامه‌های توسعه ملی متناسب با جایگاه کنونی کشور از لحاظ توسعه‌یافتگی و بر اساس چالش‌های پیش‌رو و ظرفیت‌های موجود، معمولاً مضامین خاصی به عنوان محور برنامه‌ریزی قرار می‌گیرند که پرداختن به آنها هم از جهت پاسخ به مسائل و هم از جهت بهره‌مندی از توان کشور، ضروری است. مضامین محوری باید در تدوین جهت‌گیری‌ها مورد توجه قرار گرفته و گشایشگر گره‌های توسعه کشور باشد. بر این اساس، برای برنامه هفتم توسعه روش فراتحلیل مطالعات هفتاد سال برنامه‌ریزی توسعه در کشور، هشت جهت‌گیری پیشنهادی ارائه شده است. جهت‌گیری‌های پیشنهادی با رویکرد رشد فراگیر در تعارض نیست و هم‌راستایی معنی‌داری بین آنها وجود دارد.^۱

- جهت‌گیری اول ناظر بر بی‌تعادلی فضایی و بارگذاری نامتعادل فضایی جمعیت، فعالیت و بهره‌برداری نامتوازن از منابع طبیعی است و به این اشاره دارد که در برنامه هفتم توسعه، نگاه منطقه‌ای و توجه به جنبه فضایی و آمایشی باید قرار گیرد.
- در جهت‌گیری دوم، بر صیانت از محیط‌زیست و پایداری منابع طبیعی تأکید شده است. در واقع، توجه به پایداری منابع طبیعی و سازگاری با محدودیت آب از الزامات اساسی برنامه‌ریزی توسعه و عمران در کشور است و ملاحظات پایداری زیست‌محیطی باید در همه شئون برنامه‌ریزی مورد توجه قرار گیرد.
- جهت‌گیری سوم، ناظر بر رفع کم‌برخورداری مناطق، ایجاد عدالت اجتماعی و کاهش فقر است. به‌رغم سابقه طولانی برنامه‌ریزی توسعه در کشور و تلاش وافر دولت‌های مختلف در رفع نابرابری‌های منطقه‌ای و کاهش فقر، هنوز در پهنه جغرافیایی کشور شکاف میزان برخورداری بین منطقه‌ای دیده می‌شود و از بابت رفع نسبی فقر در کشور، موفقیت چندانی حاصل نشده است.

۱. جدول مضامین و جهت‌گیری‌های پیشنهادی برای برنامه هفتم در پیوست یک گزارش حاضر ارائه شده است.

- جهت‌گیری چهارم، تعریف و تحقق نظام تدبیر توسعه‌گرا و نهادسازی بهینه مبتنی بر کارآمدی و چابکی دولت است. لازمه ایجاد تحول و نیل به توسعه مشروط به آن است که ساختار نهادی- اجرائی کشور با بازآرایی اساسی از حالت کنونی خارج شده و با تأکید بر نقش تسهیلگری و کاتالیزوری به نهاد حامی ایجاد توسعه تبدیل شود.
- «ویژگی‌هایی چون تمرکز مدیریتی، ضعف مشارکت، نظام نامناسب پاداش‌دهی، تودرتویی نهادی» از جمله مواردی‌اند که دلالت بر آن دارند که برای تهیه برنامه و تحقق آن باید این موارد را مد نظر داشت و آن را به عنوان جهت‌گیری پنجم در برنامه‌ریزی توسعه هفتم مورد توجه قرار داد.
- جهت‌گیری ششم، «تقویت سرمایه انسانی و اجتماعی کشور با تأکید بر ارتقاء نظام آموزشی و کاهش آسیب‌های اجتماعی» است. این جهت‌گیری ناظر بر بعد اجتماعی توسعه است و اشاره به آن دارد که نیل به توسعه‌یافتگی مفهوم صرف اقتصادی ندارد و همچنین راه دست یافتن آن نیز صرفاً اقدامات اقتصادی نیست، بلکه در برنامه‌ریزی توسعه هم در فرایند و هم در نتیجه باید به مقوله اجتماعی- انسانی نیز توجه کرد.
- جهت‌گیری هفتم، «ایجاد زمینه رشد اقتصادی پایدار با اصلاح ساختار تولید و افزایش بهره‌وری با تأکید بر تقویت اقتصاد دانش‌بنیان» است. شواهدی چون بهره‌وری پایین عوامل تولید در ساختار اقتصاد ایران، پایین بودن میزان سرمایه‌گذاری، ناکارآمدی نظام مالیات‌ستانی و یا در مجموع نظام تولید ناهم‌سو با توسعه؛ دلالت بر آن دارد که در جهت‌گیری برنامه هفتم ضرورت دارد این موارد لحاظ شود تا شرایط برای ایجاد رشد اقتصادی پایدار (بدون نوسان) فراهم آید که خود یکی از شاخص‌های مهم و پیش‌شرط‌های اساسی برای نیل به توسعه است.
- جهت‌گیری هشتم، ناظر بر نظام برنامه‌ریزی توسعه در ایران است. چراکه فرایند برنامه‌ریزی رایج در ایران به‌زعم بسیاری از صاحب‌نظران، نیازمند بازطراحی جدی است.^۱

۳-۱- انطباق مضامین و جهت‌گیری‌های هم‌راستای رشد فراگیر با اسناد فرادستی

برای پیشبرد اهداف در هر حوزه‌ای، نیاز به تهیه برنامه‌ای جامع و کامل است تا با استناد به این برنامه‌ها بتوان به اهداف مورد نظر دست یافت. بنابراین برای رسمیت بخشیدن به این برنامه‌ها و الزام اجرایی شدن آنها، این برنامه‌ها به «قوانین لازم‌الاجرا» تبدیل می‌شوند تا تخطی از اجرای آن تخلف به شمار رود که در کشور ما این قوانین به عنوان اسناد فرادستی شناخته شده است. اسناد فرادست، هدایتگر و روشن‌گر قوانین و برنامه‌های کشور است. عدم

۱. نگاه کنید به: مرتضی مهرعلی تبار، «فرا تحلیل مطالعات هفتاد سال برنامه‌ریزی توسعه در ایران»، مرکز پژوهش‌های توسعه و آینده‌نگری، ۱۴۰۱.

انطباق اسناد بالادستی با جهت‌گیری‌های مرتبط با برنامه‌های توسعه می‌تواند منجر به ایجاد چالش‌هایی شود. از این رو ضروری است رویکردها، الزامات، جهت‌گیری‌ها و ... با اسناد فرادستی انطباق داشته باشند. در این راستا، در تطابق و غربال‌گری مضامین و جهت‌گیری‌های پیشنهادی برای برنامه هفتم توسعه کشور، اسناد مهمی همچون سند تحول دولت، سند ملی آمایش سرزمین، سند چشم‌انداز ۱۴۰۴، بیانیه گام دوم انقلاب، سند الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت و سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی مورد توجه قرار گرفته است.

سند تحول دولت مردمی، شباهت‌های بسیاری به سند برنامه توسعه دارد. وجه تمایز این سند با دیگر اسناد موجود این است که نگارش آن توسط نخبگان دانشگاهی بیرون از ساختار و بدنه دولت است و به همان میزان که بر ارزش‌ها و آرمان‌ها تأکید دارد، بر ظرفیت‌های کشور متکی است و نگاهی واقع‌بینانه به ابرچالش‌های ایران دارد. این سند، برنامه دولت برای ترمیم اساسی در ۳۷ حوزه کلان و ارائه راهکارهای عملیاتی برای برون‌رفت از چالش‌های مهم کشور را در بر گرفته است و راه تحول در چهار سال آتی را نشان می‌دهد. در این سند ۱۳۴ چالش اساسی شناسایی شده است.

سند ملی آمایش سرزمین، یکی از اسناد راهبردی مبتنی بر سیاست‌های کلی نظام است که مجموعه‌ای از سیاست‌ها و راهبردهای لازم جهت تحقق آمایش سرزمین در افق ۱۴۲۴ است. این سند در اسفند ۱۳۹۹ توسط شورای عالی آمایش سرزمین در راستای برنامه ششم توسعه به تصویب رسیده است.

سند چشم‌انداز توسعه ۱۴۰۱، سندی برای تبیین افق توسعه ایران در زمینه‌های مختلف فرهنگی، علمی، اقتصادی، سیاسی و اجتماعی است که توسط مجمع تشخیص مصلحت نظام تدوین شده است. اجرای این سند چشم‌انداز از سال ۱۳۸۴ شروع شده و مقرر گردید که در قالب چهار برنامه توسعه پنج ساله انجام شود. سال ۱۴۰۴، افق چشم‌انداز این سند بوده و برنامه هفتم توسعه کشور آخرین برنامه میان‌مدت برای تحقق اهداف سند مذکور است. بیانیه گام دوم انقلاب، بیانیه‌ای است که توسط رهبر معظم انقلاب، به مناسبت چهلمین سالگرد پیروزی انقلاب اسلامی ایران در سال ۱۳۹۷ صادر شده است. هفت فصل این بیانیه شامل؛ «ثبات، امنیت و حفظ تمامیت ارضی ایران»، «موتور پیشران کشور در عرصه علم و فناوری و ایجاد زیرساخت‌های حیاتی و اقتصادی و عمرانی»، «به اوج رسانیدن مشارکت مردمی و مسابقه خدمت‌رسانی»، «ارتقاء شگفت‌آور بینش سیاسی بیشتر مردم»، «سنگین کردن کفه عدالت در تقسیم امکانات عمومی کشور»، «افزایش چشمگیر معنویت و اخلاق در فضای عمومی جامعه» و «ایستادگی روزافزون در برابر قلدران و زورگویان و مستکبران جهان» است.

سند الگوی اسلامی- ایرانی پیشرفت، اهم مبانی و آرمان‌های پیشرفت و افق مطلوب کشور در پنج دهه آینده را ترسیم و تدابیر مؤثر برای دستیابی به آن‌ها را طراحی کرده است. در واقع، الگوی پایه، چارچوب الگوی اسلامی- ایرانی پیشرفت و معرف سیر کلی تحولات مطلوب ایران در عرصه فکر، علم، معنویت و زندگی به سوی تمدن نوین اسلامی ایرانی در نیم قرن آینده است. این الگو با مشارکت گسترده متفکران و صاحب‌نظران ایرانی و بر اساس جهان‌بینی و اصول اسلامی و ارزش‌های انقلاب اسلامی و با توجه به مقتضیات اجتماعی و اقلیمی و میراث فرهنگی ایران، طبق روش‌های علمی و با استفاده از دستاوردهای بشری و مطالعه آینده‌پژوهانه تحولات جهانی طراحی شده و شامل مبانی، آرمان‌ها، رسالت، افق و تدابیر است.

سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی، با هدف تأمین رشد پویا و بهبود شاخص‌های مقاومت اقتصادی و دستیابی به اهداف سند چشم‌انداز بیست ساله و با رویکردی جهادی، انعطاف‌پذیر، فرصت‌ساز، مولد، درون‌زا، پیشرو و برون‌گرا در سال ۱۳۹۲ ابلاغ گردید. از آنجاکه رشد اقتصادی در برنامه هفتم توسعه نیز مبنا قرار گرفته و اهداف این سیاست هم‌راستا با جهت‌گیری‌های مطرح شده است؛ لذا این سیاست نیز به عنوان یکی از اسناد، مبنای بررسی قرار داده شده است.

لازم به ذکر است، انطباق مضامین و جهت‌گیری‌های هم‌راستای رشد فراگیر با اسناد فرادستی بیان شده، نشان‌دهنده این است که ردپای هریک از مضامین و جهت‌گیری‌های پیشنهادی در ۶ منبع مهم فرادست مشاهده شده است.^۱

۱. جدول انطباق مضامین و جهت‌گیری‌های هم‌راستای رشد فراگیر با اسناد فرادستی در پیوست ۲ گزارش حاضر ارائه شده است.

۲- الزامات و چارچوب‌های انتخاب رشد فراگیر به مثابه مبنای نظری برنامه هفتم

۲-۱- تعریف رشد فراگیر

رشد فراگیر، نوعی از رشد اقتصادی است که منجر به افزایش استاندارد زندگی تعداد بیشتری از مردم شود و منافع حاصل از رشد اقتصادی در بین سطح وسیعی از مردم و در بین تمامی بخش‌ها توزیع گردد. بنابراین رشد اقتصادی بالا (بزرگ‌تر شدن اندازه کیک اقتصاد)، الزاماً به معنای رشد فراگیر (تقسیم این کیک و منافع حاصل از بزرگ‌تر شدن آن به صورت عادلانه) نیست. رشد فراگیر با اندازه و چگونگی تقسیم کیک در بین سطح وسیعی از مردم؛ و با پیامدهای اقتصادی (مانند کاهش فقر و نابرابری) و اجتماعی (مانند مشارکت گسترده مردم در فرایند رشد) رشد اقتصادی نیز سروکار دارد؛ بنابراین تعریف رشد فراگیر سه ضلع دارد:

- ۱- کدام رشد؟ فراتر از رشد درآمدها، توجه به مشارکت مولد در عرصه‌های اقتصادی- اجتماعی.
 - ۲- رشد برای چه کسانی؟ فراتر از رشد میانگین درآمدها، توجه به نظام کارآمد توزیع درآمد میان تمام گروه‌ها و منطقه‌ها.
 - ۳- رشد با چه پیامدهایی؟ فراتر از تأثیر رشد بر گروه‌های هدف؛ متوجه پیوندهای علی بین سیاست‌های مختلف و تلاش برای پدید آوردن هم‌افزایی سیاستی و انجام اقدامات جبرانی.^۱
- به‌طور خلاصه، رشد فراگیر رشدی است که فقر و نابرابری را کاهش می‌دهد. بنابراین فراتر از یک مدل صرفاً اقتصادی و نوعی رویکرد بزرگ‌تر اقتصادی- اجتماعی است که بهبودهای حکمرانی-سیاسی را پیش‌فرض دارد از این لحاظ که:
- الف) برای آنکه رشد فراگیر باشد باید بهره‌وری بهبود پیدا کند و فرصت‌های جدیدی برای اشتغال ایجاد شود. نسبت تعداد شاغلان به کل جمعیت فعال، یک تقریب مناسب برای مشارکت در رشد اقتصادی است.
 - ب) رشد فراگیر بر تحلیل آینده‌نگر از منابع و محدودیت‌های رشد بالا و مستمر و کاهش فقر متمرکز است. در رشد فراگیر، شاخص نابرابری به عنوان یک تقریب مناسب برای سهم شدن در رشد اقتصادی باید کاهش یابد.
 - ج) رشد فراگیر دیدگاه بلندمدت دارد و بر بهبود ظرفیت مولد افراد و ایجاد محیط مساعد برای اشتغال تأکید می‌کند. با توجه به این دیدگاه بلندمدت، تمرکز بر تحول ساختاری در چهارچوب رشد فراگیر وجود دارد.
 - د) رشد فراگیر به دنبال بهره‌مندی از فرصت‌ها برای اکثریت نیروی کار، چه فقیر و چه طبقه متوسط است.^۲

۱. "THE GOVERNANCE OF INCLUSIVE GROWTH", OECD, 2015.

۲. نگاه کنید به: بزلی، تیموتی و لوئیز کورد (۱۳۸۹)، رشد فقرزدا، ترجمه عباس شاکری و امین مالکی، تهران: نی: بخش مربوط به رشد فراگیر.

۲-۲- الزامات و چارچوب‌های تحقق رشد فراگیر

از بررسی متون مربوطه پیداست که رشد فراگیر یک دورنمای بلندمدت دارد و نیازمند وجود نهادهای فراگیر سیاسی و اقتصادی است.^۱ به لحاظ نظری، رویکرد رشد فراگیر بر شانه نظریه نهادی و نوع جدیدی از حکمرانی سیاسی بنام دولت توسعه‌گرا قرار دارد: چارچوبی که مشروعیت مردمی آن تا حد زیادی بر توانایی دولت در ایجاد رشد اقتصادی مداوم متکی است.^۲ بنابراین گام نهادن در راه رشد فراگیر، الزامات و چارچوب‌هایی دارد که از منطق نظری پشتوانه آن برمی‌آید (نگاه کنید به: جدول ۱)؛ بنابراین قرار دادن آن در بن‌پیکره برنامه هفتم توسعه (مانند آنچه از تجربه هند و چین در گزارش قبلی ذکر کردیم) یک سری الزامات و چارچوب‌های مقدم دارد:^۴

۱- حذف نهادهای بهره‌کش: بیشتر نهادهای فعلی در کشور، نهادهای بهره‌کش هستند تا نهادهای فراگیر. در این راستا به تغییرات اساسی در نهادهای سیاسی نیاز داریم. نمونه‌ای از نهادهای فراگیر (و توسعه‌گرا) که در بخش قبلی گزارش به آن اشاره شد عبارتند از: بودجه‌ریزی فعال کینزی، نظامات رفاه متشکل، مقررات سختگیرانه‌تر بازار مالی، نهاد تنظیم‌گر مالیاتی، نهادهای گروه‌گرای چانه‌زنی دستمزد و نهادهای هماهنگ‌کننده سرمایه‌گذاری.

۲- محیط تنظیم‌گری مناسب و غیررانتی: یکی از شاخص‌های تحقق حکمرانی اقتصادی است.

۳- توزیع عادلانه درآمد و فقرزدایی: رشد فراگیر به دنبال توزیع عادلانه (درآمدها، ثروت‌ها و فرصت‌ها)، کاهش فقر و پیگیری جدی سیاست‌های فقرزدایی، همچنین دنبال کردن سیاست رشد به نفع فقرا است. در رشد فراگیر، بحث توزیع بسیار مهم است؛ یعنی مسئله توزیع درآمدها و ثروت‌ها و به‌ویژه فرصت‌های برابر به جهت دستیابی به بازارها و منابع اقتصادی در بین سطح وسیعی از مردم.

۴- افزایش بهره‌وری، اشتغال مولد و شایسته‌سالاری: رشد فراگیر تنها با جنبه‌های اقتصاد کلان رشد، سروکار ندارد، بلکه به جنبه‌های خرد اقتصادی نیز توجه می‌کند.

۱. عجم‌اوغلو، دارن و جیمز رابینسون، چرا کشورها شکست می‌خورند، پویا جیل عاملی و محمدرضا فرهادی پور، انتشارات دنیای اقتصاد، ۱۴۰۰.
۲. Developmental state: نخستین بار چالمرز جانسون (۱۹۸۲)، ژاپن را به مثابه یک دولت توسعه‌گرا تعریف کرد، سنخ خاصی از دولت مبتنی بر رهبری نخبگان و بوروکراسی توانمند که ابزارهای سیاسی لازم را برای نیل به این هدف توسعه اقتصادی به کار می‌گیرد. لفت ویچ (۲۰۰۰) با روشی که مطالعات تطبیقی- تاریخی و بر را تداعی می‌کند شکل‌گیری دولت‌های توسعه‌گرا را رخداد یکه شرق آسیا می‌داند. مطالعات جدیدتر ایده انتقال‌پذیری دولت توسعه را محتوم دانسته‌اند. در مقدمه *استراتژی نوین هند (۲۰۱۷-۲۰۲۲)* که یکی از مباحثات تدوین آن بر رشد فراگیر است، بر ضرورت گذار از دولت نرم به دولت توسعه‌گرا به عنوان عامل مقوم رشد تأکید شده که شاهدهی قوی دال بر قرارگیری رویکرد رشد فراگیر بر این شالوده نظری محکم است.

۳. Castells, Manuel, *The Information Age: III, End of Millennium*, 270-71.

۴. بخش‌هایی از مطالب این قسمت از گزارش زیر احصاء شده است: صمدی، علی حسین، «رشد فراگیر با نهادهای بهره‌کش، قابل دستیابی نیست»، روزنامه اقتصاد پویا، ۱۰ فروردین ۱۴۰۱.

۵- افزایش حمایت‌های اجتماعی دولت: دسترسی به زیرساخت‌های اجتماعی و اقتصادی برای سطح وسیعی از مردم مدنظر است. نظام اقتصادی و اجتماعی و دسترسی به زیرساخت‌های آنها کمک بسیار زیادی به مردم برای پیش‌بینی‌پذیری اقتصاد می‌کند. لازم است سطح حمایت‌های اجتماعی دولت از مردم مانند بیمه‌های اجتماعی، سیاست‌های بازار کار، طرح‌های رفاهی و ... افزایش یابد. به طور کلی لازم است قانون کار و برنامه‌های تأمین اجتماعی و رفاه تغییر کنند.

۳-۲- تکوین رویکردهای رشد: گذار از مدل‌های رشد تک‌ساحتی به رویکرد رشد فراگیر

چیستی، چگونگی و سیاست‌گذاری رشد اقتصادی، از گذشته در فهرست مسائل، بسیار مورد توجه علم اقتصاد بوده است. مجموعه‌ای از تلاش‌های انجام شده برای پاسخ به این مسئله، به شکل‌گیری ادبیاتی با عنوان نظریه رشد اقتصادی انجامیده است که نوشتار حاضر مروری بر ادبیات مذکور خواهد داشت. بسیاری از اجزای بنیادی نظریات مدرن رشد اقتصادی از سوی اقتصاددانان کلاسیک نظیر آدام اسمیت (۱۷۷۶)، دیوید ریکاردو (۱۸۱۷)، توماس مالتوس (۱۷۹۸) و بعدها از سوی فرانک رمزی (۱۹۲۸) و ژوزف شومپیتر (۱۹۳۴) فراهم شد. این ایده‌ها مواردی مانند رفتار رقابتی، پویایی‌های تعادلی، نقش بازدهی کاهنده در انباشت سرمایه فیزیکی و سرمایه انسانی، اثر متقابل میان درآمد سرانه و نرخ رشد جمعیت، اثر پیشرفت فنی بر تخصص‌گرایی فزاینده نیروی کار و کشف ابزارها و روش‌های جدید تولید و نیز نقش قدرت انحصاری به عنوان انگیزه تلاش برای دستیابی به پیشرفت‌های تکنولوژیک را در بر می‌گیرد.^۱

نمودار ۱ تکوین رویکردهای رشد را در یک گذار چندین دهه‌ای نشان می‌دهد. چنانچه ملاحظه می‌شود از منظر تاریخی مدل رشد برونزای هارود-دومار در دهه ۱۹۵۰ سرفصل طلایی دیدگاه‌های معطوف به رشد اقتصادی است. آن دو تلاش کردند تحلیل‌های کینزی را با عناصر رشد اقتصادی ترکیب کنند. آنها با استفاده از توابع تولیدی که امکان جانمایی عوامل تولید را محدود می‌ساخت، تلاش کردند تا نشان دهند که نظام سرمایه‌داری ذاتاً ناپایدار است. فرم نئوکلاسیک تابع تولید، جنبه کلیدی مدل سولو (۱۹۵۶) بود که فرض بازدهی ثابت به مقیاس، بازدهی کاهنده نسبت به هر عامل تولید منفرد و کشش جایگزینی مثبت میان عوامل تولید را در دل خود داشت. این تابع تولید در کنار قاعده نرخ پس‌انداز ثابت، یک الگوی تعادل عمومی بسیار ساده را خلق می‌کرد. در واقع رشد تکنولوژیک به عنوان عامل اصلی رشد اقتصادی در این نوع الگوها در نظر گرفته می‌شد، متغیری بود که در «بیرون از مدل»

۱. مطالب این قسمت عمدتاً برگرفته از منابع زیر است:

- منکیو، گریگوری (۱۳۹۵). اقتصاد کلان، ترجمه حمیدرضا ارباب، تهران: نی.

- جونز، هابول (۱۳۹۰). درآمدی بر نظریه‌های جدید رشد اقتصادی، ترجمه صالح لطفی، تهران: مرکز نشر دانشگاهی.

رشد اقتصادی، در یک جعبه سیاه و به شکل نامعلومی تعیین می‌شد. از این رو این مدل‌ها به مدل‌های رشد برونزا شهرت یافتند.

با عبور از میانه‌های دهه ۱۹۸۰، موج جدیدی از تحقیقات با مقالات رومر (۱۹۸۶) و لوکاس (۱۹۸۸) آغاز شد. انگیزه این موج از تحقیقات به مواجهه با این پدیده مربوط می‌شد که شناخت عوامل تعیین‌کننده نرخ رشد اقتصادی بلندمدت بسیار حیاتی‌تر از تعیین مکانیسم وقوع ادوار تجاری و اثرات ضدچرخه‌ای سیاست‌های پولی و مالی است. موج جدید تحقیقات رشد اقتصادی به این نتیجه رسیده بود که باید از فرضیه برونزایی رشد تکنولوژیک رهایی یابد. این امر به طراحی «مدل‌های رشد برونزا» منجر شد. رومر (۱۹۸۶)، لوکاس (۱۹۸۸) و رِبِلو (۱۹۹۱) درونزایی رشد تکنولوژی را پیگیری کردند.

اگرچه این سنت نظری هنوز در علم اقتصاد فعال است و در خصوص مکانیسم رشد اقتصادی، بینش‌های متعددی را ارائه کرده اما برای مدتی طولانی است که به نظر می‌رسد این سنت قادر به ارائه توضیح بنیادین پدیده رشد نیست. به گفته نورث و توماس (۱۹۷۳): عواملی چون نوآوری، صرفه‌های مقیاس، آموزش، انباشت سرمایه و غیره علل وقوع رشد نیستند بلکه آنها خودشان رشد می‌باشند. در واقع، انباشت سرمایه و نوآوری صرفاً «سبب نزدیک» رشد هستند. در دیدگاه نورث و توماس، تفاوت میان نهادهاست که رشد نسبی را توضیح می‌دهد. در واقع نظریه اقتصاد نهادگرا نشان می‌دهد که نوآوری، سرمایه‌گذاری در آموزش، انباشت سرمایه فیزیکی و غیره که در مدل‌های متعارف رشد اقتصادی به عنوان علل رشد در نظر گرفته می‌شوند، معلول ساختار نهادی جامعه هستند.

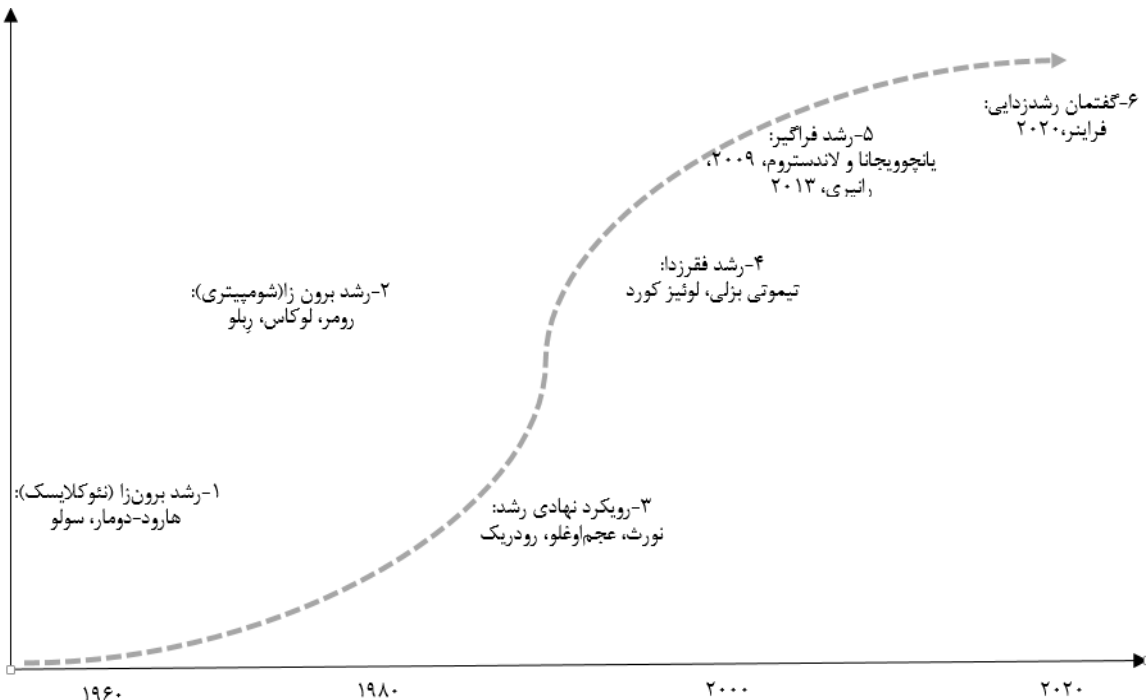
سال‌های چرخش به قرن بیست و یکم، زمانه تأکید بر رویکرد رشد فقرزدا و به موازات آن رشد فراگیر بود. چنانچه یافته‌های بزی و کورد (۱۳۸۹) نشان می‌دهند رویکرد رشد فراگیر از رشد فقرزدا متأخرتر است و الزامات و چارچوب‌های نظری پیش‌فرض آن را در بخش قبل توضیح دادیم؛ اینکه رویکردهای اخیر وجه نظری-اجتماعی و بین‌رشته‌ای دارند و الزامات نهادی-سیاستی بر آنها سایه دارد.

آخرین سیر تطوری در رویکردهای رشد ورود به نگاه گفتمانی به این مقوله و رواج گفتمان رشدزدایی^۱ که اهمیت و محوریت رشد مادی و اقتصادی در توسعه را با ارجاع به پیامدهای منفی آن در سطوح مختلف به چالش می‌گیرد. پیشنهاد اصلی رشدزدایی، کاهش تولید و مصرف در سطح جهانی و جایگزینی شاخص‌هایی مانند بهروزی به جای تولید ناخالص داخلی در ادبیات توسعه است.

^۱ Paul Romer (1986), Robert Lucas (1988), Sergio Rebelo (1991)

^۲ De-growth Discourse

موارد فوق روند بسیار خلاصه‌ای از تکوین رویکردهای رشد می‌باشند که در نمودار ۱ نشان داده شده است:

نمودار ۱: تکوین رویکردهای رشد: یک سیر تکوینی

منبع: یافته‌های تحقیق

۴-۲- دلالت‌های متنوع رویکرد رشد فراگیر

چنانچه در گزارش نخست این مجموعه دیدیم، بررسی تطبیقی اسناد برنامه‌های کشورهای منتخب (چین و هند) نشان داد رشد فراگیر، نقطه کانونی برنامه‌ها بوده و حتی چشم‌انداز استراتژی نوین هند (۲۰۱۷-۲۰۲۱) بر رشد فراگیر قرار دارد. از سوی دیگر، روند تکوینی رویکردهای رشد از سال‌های بعد از جنگ جهانی دوم (نمودار ۱) نشان می‌دهد چگونه گذار از رویکرد رشد تک‌ساحتی به رویکرد رشد فراگیر حادث شده و به تدریج ابعاد اجتماعی، نهادی و پایداری به مقوله رشد اضافه شده است. دلالت‌های مختلف رشد فراگیر در نمودار ۲ به نمایش درآمده که شمولیت این مفهوم را نشان می‌دهد؛ شاهدی دال بر اینکه این چارچوب مفهومی آن‌قدر پوشش‌دهنده ساحت‌های توسعه بوده که در بن‌پیکره برنامه‌های توسعه کشورهایمانند چین و هند نشست است. صد البته، انتخاب رویکرد رشد فراگیر به عنوان بن‌پیکره برنامه هفتم، مستلزم یکسری الزامات و چارچوب‌های مقدم/همایند در زمینه

۱. نگاه کنید به: سید رحیم تیموری، «دلالت‌ها و امکان‌های هدف‌گذاری برنامه هفتم توسعه بر رشد اقتصادی ۸ درصدی»، تهران: مرکز پژوهش‌های توسعه و آینده‌نگری، ۱۴۰۰.

سیاست‌گذاری کلان اقتصادی- اجتماعی و برنامه‌ای است که در بخش ۲-۱ از گزارش پیش‌رو به آن اشاره و در بخش سوم نیز بیان خواهد شد.

دلالتهای اقتصادی	<ul style="list-style-type: none">• رشد سریع و پایدار اقتصادی: پیش‌نیاز و ابردلالتهای• اشتغال مولد: تمرکز بر اشتغال مولد به جای توزیع مستقیم درآمد برای گروه‌های محروم
دلالتهای زیرساختی	<ul style="list-style-type: none">• ارتقاء زیرساخت‌ها: دسترسی همه بخش‌های جامعه زیرساخت‌های پایه، زیرساخت‌های اجتماعی و اقتصادی، بازارکار، و شمولیت مالی
دلالتهای اجتماعی	<ul style="list-style-type: none">• کاهش فقر: ارائه مکمل‌های درآمدی به فقرا برای مخارج مازاد آنها در حوزه خصوصی• توسعه انسانی: و ارتقاء قابلیت‌های انسانی و بهبود سرمایه اجتماعی• توانمندسازی: مشارکت و انتفاع به خصوص فرودستان (زنان و اقلیت‌ها) از توسعه
دلالتهای حکمرانی	<ul style="list-style-type: none">• ارتقاء حکمرانی: برای اینکه رشد فراگیر تحقق یابد استانداردهای حکمرانی مانند شفافیت و پاسخگویی باید ارتقا یابد
دلالتهای فضایی	<ul style="list-style-type: none">• پیکربندی فضایی: کاهش نابرابری‌های فضایی توسعه ذیل استراتژی پایه و بلندمدت سرزمینی- منطقه‌ای

نمودار ۲: دلالتهای چندگانه رشد فراگیر

منبع: یافته‌های تحقیق

توضیح: مطالعات UNDP نیز تقریباً همین دلالت‌ها را برای رشد فراگیر برشمرده است.

۵-۲- نسبت رشد فراگیر با نظریات و رویکردهای پایه بدیل برای برنامه هفتم

طبعاً سیاستگذار توسعه امکان انتخاب از بین رویکردهای بدیلی را دارد که می‌تواند به عنوان تم یا بن‌پیکره برنامه ششم انتخاب شوند. جدول ۱ نشان می‌دهد رویکرد رشد فراگیر بخش مهمی از ویژگی‌های مفروض نظریات و رویکردهای بدیل توسعه را دارد که از سرشت ترکیبی این رویکرد برمی‌آید:

جدول ۱: نسبت رشد فراگیر با نظریات و رویکردهای پایهٔ بدیل برای برنامه هفتم توسعه

دیدگاه توسعه پایدار	نظریه توسعه اجتماعی	راهبرد توسعه صادرات	نظریه دولت توسعه‌گرا	رویکرد تثبیت اقتصادی	نظریه / رویکرد بدیل
۱- تجدید حیات رشد اقتصادی به سمت اولویتهای همه‌شمول ۲- جهت‌گیری به سمت نیازهای ضروری ۳- اطمینان از سطح پایداری جمعیت ۴- حفاظت از منابع و مواجهه معقول با چالش اقلیمی ۵- جهت‌گیری مجدد روابط اقتصادی و بین‌المللی ۶- اقدام در جهت مشارکتی ساختن توسعه	۱- تمرکز بر ابعاد همه‌شمول توسعه از جمله آموزش، سلامت، مسکن ۲- تأکید بر بازتوزیع درآمد و کاهش فقر، تأمین اجتماعی و توجه به مناطق کم برخوردار ۳- افزایش سرمایه اجتماعی، انسجام فرهنگی ۴- کاهش آسیب‌های اجتماعی از طریق کاربست اقدامات توانمندساز، جامعه‌محور و مشارکتی	۱- شتاب رشد GDP با گسترش سریع بخش صنعت با حمایت‌های دولت (سایر پیشران‌ها) ۲- فرض وجود مکانیسم اقتصاد بازار رقابتی (فضای نابرابر بین‌الملل رقابت را محدود می‌کند) ۳- توسعه صادرات در صنایع دارای مزیت نسبی (مزیت نسبی در روابط مرکز- پیرامون بلاموضوع است) ۴- افزایش درآمدهای صادراتی کشور و تنوع بازارهای هدف ۵- توسعه آزادی و رقابت در محیط کسب‌وکار (فضای اقتصادی) به‌عنوان شرط لازم برای توسعه صادرات ۶- توسعه زیرساخت‌های مرتبط با امر صادرات	۱- بوروکراسی توانمند و مستقل (+) ۲- مداخله‌گری‌های سیاسی مقوم رشد اقتصادی ۳- دولت واجد نقش‌های توسعه‌ای چهارگانه اوانزری به‌ویژه قابلیت‌های پرورش‌گری ۴- خودگردانی متکی بر جامعه ۵- حکمرانی هم‌افزا برای تعقیب ضرورت‌های رشد ۶- تعهد به توسعه ظرفیت‌های انسانی (زیرساخت‌ها، خدمات آموزشی و بهداشتی) در کنار کنشگری در بازارهای بین‌المللی	۱- سیاست‌گذاری کلان ارزی و پولی برای تثبیت اقتصادی و به تبع ثبات سیاسی ۲- مقررات‌زدایی بازارها و موقتی‌سازی مشاغل ۳- کنترل دستمزدها و کاهش مخارج عمومی ۴- تثبیت پول ملی با استفاده از ذخایر ارزی کلان ۵- جذب سرمایه‌های خارجی	عناصر رویکردهای بدیل و حضور / غیاب آنها در رویکرد منتخب (وجود عناصر در رویکرد منتخب با رنگ سبز و غیاب عناصر با رنگ قرمز نشان داده شده است)

منبع: یافته‌های تحقیق

۶-۲- چرایی انتخاب رویکرد رشد فراگیر

الف) مزیت‌های متناسب با شرایط درونی کشور

۱- امکان هدف‌گذاری برنامه هفتم بر رشد اقتصادی هدف، به قسمی که ظرفیت معطل بخش‌ها و استان‌ها به کار گرفته شود و چالش‌های سطوح اجرایی (ملی، استانی، بخشی) ترمیم گردد.

۲- امکان هدف‌گذاری برنامه هفتم بر یک سری مسائل کلیدی و خط‌دهنده که از جنس محرک توسعه هستند و مقوم رشد فراگیر.

۳- امکان هماهنگی با مدل برنامه‌ریزی هسته‌محور^۱ هسته‌هایی که جهش هر یک از آنها با رشد فراگیر تأثیر و تأثر دارد و منافاتی در برنامه‌ریزی بر روی آنها با دال مرکزی رشد فراگیر وجود ندارد.

۴- همگرایی با سند ملی آمایش سرزمین: تکیه‌گاه نظری و اجرایی رویکرد رشد فراگیر بر هنر سیاستگذار در تداوم رشد تولید ناخالص داخلی (هدف بنیادین برنامه‌های توسعه در اکناف جهان) در عین ملاحظات سرزمینی، قرار دارد.

ب) امکان گذار از آسیب‌های متداول برنامه‌های قبلی

شاکله‌بندی برنامه هفتم بر رشد فراگیر، قبل از هر چیز مستلزم درانداختن یک طرح نو در نگاه به اسناد برنامه متفاوت از گذشته است؛ طرح نویی که ماهیت یکپارچه اهداف برنامه، دامنه متمایز بازیگری دولت و غیردولت، مشارکت داوطلبانه ذینفعان در برنامه، نقش برنامه به‌عنوان یک عامل برانگیزاننده انرژی اجتماعی را پیش‌فرض دارد:

جدول ۲: امکان گذار از آسیب‌های متداول برنامه‌ها در رویکرد منتخب

آسیب‌های معمول برنامه‌های توسعه	امکان گذار از آسیب‌ها در رویکرد منتخب
۱- چندگانگی در اهداف، تعارض در پارادایم‌ها و تفرق در رویکردها: جامع‌نگری صرف در فرایندها	۱- ماهیت یکپارچه اهداف برنامه: رشد سریع به‌عنوان پیش‌شرط و رشد فراگیر به‌عنوان مبنای اصلی یا یکی از مبنای اتصال‌دهنده سایر اهداف.
۲- نامشخص بودن دامنه بازیگری دولت و معطل بودن ظرفیت بخش خصوصی	۲- تعیین دامنه بازیگری دولت و بخش خصوصی: بخش خصوصی ظرفیت سرمایه‌گذاری و تحریک رشد در اکثر زمینه‌های اقتصاد را دارد و ارائه آموزش، بهداشت و خدمات ضروری برای بخش عمده‌ای از جمعیت در زمره ابتکارات دولتی است (بازسازی نقش دولت نه کاهش نقش آن از بابت پل زدن بر شکاف‌های جامعه).
۳- معمولاً بخش مدنی، غیرانتفاعی، متخصصان موضوعی بیرونی توسعه، از دایره برنامه‌ریزی بیرون هستند فقط نمایندگان وزارتخانه‌ها و نهادهای حاکمیتی در کار فرایند هستند.	۳- مشارکت در برنامه: همسویی انرژی ذینفعان، نه فقط ذینفعان متشکل از نمایندگان وزارتخانه‌ها و نهادهای حاکمیتی بلکه کارشناسان موضوعی- دانشگاهی بیرونی، سازمان‌های جامعه مدنی، بخش خصوصی و بخش عمومی غیرانتفاعی.

<p>۴- نقش برنامه: سند برنامه به عنوان عامل همگراکننده بین ذینفعان و نظام حکمرانی کشور و بهبود کارکرد نظام حکمرانی با مکانیسم‌هایی چون ایجاد بخش داوطلبانه برای تحقق برنامه است. از این نظر برنامه به عنوان راهنمای عمل برای نهادهای بازار، مبنای مهمی برای دولت در انجام وظایف خود و دیدگاهی است که بین مردم به اشتراک گذاشته می‌شود.</p>	<p>۴- چندان نشانی از نقش برنامه به عنوان عامل همگراکننده بین ذینفعان توسعه و نظام حکمرانی کشور و مکانیسم‌های داوطلبانه و انگیزشی برای ترغیب ذینفعان در گنجاندن آرای خود در سند دیده نمی‌شود (مشارکت حداقلی مردم).</p>
<p>۵- امکان درگیر کردن بخش‌ها، استان‌ها و ذینفعان به طرق زیر:</p> <ul style="list-style-type: none"> - درگیر کردن استان‌ها با چشم‌انداز رشد فراگیر و اهداف رشد سریع و شاخص‌های آن؛ و نیز با ابتکارات بزرگ سرزمینی؛ - درگیر کردن بخش‌ها با وجود دو تا سه هدف مشخص برای بخش‌های منتخب اگر بنا باشد برنامه‌ریزی بر چند حوزه حیاتی یا پایه مشخص بنا شود؛ - و درگیر کردن سایر ذینفعان با توجه به رفورم‌های مربوط به حکمرانی که بر برون‌فکنی انرژی اجتماعی پیش‌نیاز موفقیت برنامه تأکید دارد. 	<p>۵- امکان چندانی بر درگیر شدن استان‌ها وجود نداشته و بخش‌ها نیز در سردرگمی اهداف چندگانه و هم‌ستیز دچار روزمرگی هستند.</p>

منبع: یافته‌های تحقیق

ج) امکان فعال کردن عناصر ظرفیت‌ساز برنامه در رویکرد منتخب

مطابق بررسی تطبیقی بر روی برنامه‌های توسعه دهه اخیر در هند و چین که در جلد نخست این مجموعه گزارش ارائه شد، در این رویکرد تأکید بر ظرفیت‌سازی برنامه، درگیر کردن عناصر تأثیرگذار در موفقیت برنامه، مردمی بودن و همه‌شمولی برنامه و در یک کلام، نگاه گشایشی به برنامه با حداقل منابع و امکانات است تا نگاه ریاضتی به برنامه؛ بنابراین، امکان فعال کردن عناصر ظرفیت‌ساز برنامه در رویکرد منتخب به شرح زیر وجود دارد:

- ۱- استان‌ها: با چشم‌انداز رشد فراگیر و اهداف رشد سریع و شاخص‌های آن.
- ۲- بخش‌ها: در یکی از حوزه‌های مهم قابل طبقه‌بندی هستند و می‌توان آنها را با دو تا سه هدف مشخص که با چشم‌انداز رشد فراگیر هم‌ستیز نباشد، درگیر کرد.
- ۳- سایر ذینفعان: هم در فرایند تهیه برنامه در قالب جلسات و تعاملات اندیشگی منظم، هم در متن برنامه با توجه به بندهای مربوط به حکمرانی شبکه‌ای و ملاحظات مردم محور و هم از بابت مشوق‌های مشارکت داوطلبانه.
- ۴- سایر مشارکت‌کنندگان: همسویی انرژی ذینفعان، نه فقط ذینفعان متشکل از نمایندگان وزارتخانه‌ها و نهادهای حاکمیتی بلکه کارشناسان موضوعی- دانشگاهی بیرونی، جامعه مدنی، بخش خصوصی و بخش عمومی غیرانتفاعی.

۷-۲- حوزه‌های مهم رویکرد رشد فراگیر

در این رویکرد تأکید بر یک سری حوزه مهم/ موضوع حیاتی است که رشد فراگیر را نمایندگی می‌کنند و امکان پیاده کردن یک برنامه مسئله‌محور (مانند برنامه هفتم) بر روی آنها مهیا است. همچنین مواردی گزینش شده که قبلاً به نوعی در برنامه‌های توسعه به آنها پرداخته شده است، در مطالعات موجود کشور بر آنها تأکید گردیده و بسترهای داخلی لازم را تا حدی دارند. چنانچه نمودار ۳ نشان می‌دهد این حوزه‌ها عبارتند از: پیشران‌ها، زیرساخت‌ها، ابعاد توسعه اجتماعی، نشانگرهای حکمرانی و سیاست‌های سرزمینی.

پیشران‌ها:	زیرساخت‌ها:	شمولیت و ابعاد اجتماعی:	نشانگرهای حکمرانی:	سیاست‌های سرزمینی:
۱- رشد	۱- انرژی (نو)	۱- آموزش و پرورش	۱- حکمرانی و سیاست‌گذاری مبتنی بر داده	۱- منابع آب
۲- اشتغال و نیروی کار	۲- حمل و نقل دریایی	۲- آموزش عالی	۲- اصلاحات خدمات مدنی	۲- زیست‌محیط پایدار
۳- فناوری و نوآوری	۲- بنادر، کشتیرانی	۲- سلامت عمومی	۲- مدرن‌سازی حکمرانی شهری	۲- توسعه متوازن منطقه‌ای
۴- بهره‌وری	۴- حمل و نقل ریلی	۴- مراقبت بهداشتی جامع	۴- حکمرانی شبکه‌ای	۴- استراتژی بلندمدت سرزمینی - منطقه‌ای
۵- اقتصاد دانش‌بنیان	۵- پیوندهای دیجیتال	۵- جمعیت		
۶- صنعت	۶- شهرهای هوشمند	۶- توانمندسازی و مشارکت فرودستان		
۷- مسکن		۷- کاهش فقر		
۸- گردشگری				
۹- رقابت‌پذیری بین‌المللی				

نمودار ۳: حوزه‌های مهم رویکرد رشد فراگیر

منبع: یافته‌های تحقیق

۳- ضرورت انتخاب یک رویکرد نظری پایه در برنامه هفتم و الزامات آن

چنانکه یافته‌های این گزارش نشان می‌دهد رشد فراگیر یک دورنمای بلندمدت دارد و نیازمند وجود نهادهای فراگیر سیاسی و اقتصادی است. به لحاظ نظری، رویکرد رشد فراگیر بر شانه نظریه نهادی و نوع جدیدی از حکمرانی سیاسی بنام دولت توسعه‌گرا قرار دارد: چارچوبی که مشروعیت مردمی آن تا حد زیادی بر توانایی دولت در ایجاد رشد اقتصادی مداوم متکی است. جوانب درون‌کشوری (امکان برنامه‌ریزی بر روی چند مسئله مشخص در کشور)، جوانب برون‌کشوری (تجربه متأخر برنامه‌ریزی توسعه در کشورهای در حال توسعه و نزدیک به ما مانند هند و چین) و امکان گذار از آسیب‌های متداول برنامه‌های اول تا ششم در رویکرد منتخب، آن را به عنوان یک گزینه جدی در برنامه هفتم توسعه مطرح می‌کند.

همچنین انتخاب این رویکرد، امکان پاسخ به برخی دوگانه‌ها را فراهم می‌کند: نخست، ضرب‌آهنگ مشخص حوزه‌های مهم برنامه (هر حوزه شامل: یک یا چند هدف مشخص، وضع موجود، محدودیت‌ها و راه‌گام‌ها) بعضاً ابهام استان‌ها/بخش‌ها را کاهش می‌دهد؛ دوم، امکان تعیین دامنه‌بازیگری دولت و بخش خصوصی (غیرانتفاعی) مشخص‌تر است (۱- بهداشت، آموزش و حوزه‌های فراگیر، ۲- سرمایه‌گذاری، رشد و حوزه‌های پیشران)؛ سوم، امکان رضایت‌مندی دینفعان با توجه به مکانیسم‌های مشارکتی- داوطلبانه، حکمرانی ارتباطی و ملاحظات مردم‌محور مهیاتر است؛ و چهارم، نهاد برنامه‌ریز به مثابه جمع‌کننده آراء و دینفعان متنوع توسعه بر شکاف‌های اجتماعی پیرامون سند پل می‌زند و امکان تلقی برنامه به‌عنوان یک سند مشارکتی (نه یک قانون مشتمل بر احکام محتمل) وجود دارد.

اما انتخاب این رویکرد نیز به مانند انتخاب هر رویکرد نظری دیگری در بن‌پیکره برنامه هفتم، مستلزم یک سری قیود و الزامات است که فراروی آنها پیش‌فرض موفقیت برنامه خواهد بود. درست است که در این رویکرد تأکید بر ظرفیت‌سازی برنامه، درگیر کردن عناصر تأثیرگذار در موفقیت برنامه، مردمی بودن و همه‌شمولی برنامه و در یک کلام نگاه گشایشی به برنامه با حداقل منابع و امکانات است؛ اما تحقق این پتانسیل مستلزم پرداختن به یک سری قیود و الزامات و به نوعی آمادگی نظام حکمرانی و برنامه‌ریزی برای انتخاب رویکرد است. بنابراین گام نهادن در راه رشد فراگیر در گرو دو الزام مهم است: از یک سو، در گرو در نظر گرفتن منطق نظری پشتوانه آن و یک سری الزامات و چارچوب‌های مقدم از جمله حذف نهادهای بهره‌کش و استقرار تا نهادهای فراگیر و توسعه‌گرا؛ محیط تنظیم‌گری مناسب و غیررانتی؛ توزیع عادلانه درآمد و فقرزدایی؛ افزایش بهره‌وری، اشتغال مولد و شایسته‌سالاری؛ و نیز افزایش حمایت‌های اجتماعی دولت است. از سوی دیگر، شاخص‌ها و ارقام توسعه اقتصادی-اجتماعی کشور نیز باید حدی از ثبات و عدم نوسان را حداقل در میان‌مدت نشان دهد تا چنین رویکردی به‌درستی سر جای خود بنشیند. نگاه بلندمدت به شاخص‌ها و ارقامی چون رشد، تورم، سرمایه‌گذاری، درآمد سرانه، بهره‌وری، بیکاری، بهبود

محیط کسب و کار و غیره در مقایسه با سایر کشورهای هم‌قطار، از اقتصادهای نوظهور گرفته تا کشورهای منطقه منا، ضعف و کاستی در این زمینه را گوشزد می‌کند؛ بنابراین از هر دو بُعد فوق که به قضیه بنگریم، باید در انتخاب رویکرد بهینه در برنامه هفتم دقت لازم صورت گیرد تا شرایط کشور لحاظ شود.

سرانجام اینکه، چنانچه در بندها و پاراگراف‌های قبلی این جستار اشاره شد، رویکرد رشد فراگیر یکی از پارادایم‌های متأخر و ترکیبی توسعه است که بر شانه پارادایم‌های قدیمی‌تر قرار و تکوین یافته و عناصر و منطق نظری رویکردهایی چون ثبات اقتصادی، توسعه دانش‌بنیان و آمایش سرزمین را در مفروضات خود دارد:

نخست، رویکرد رشد فراگیر بر ثبات و عدم نوسان بلندمدت شاخص‌ها و ارقام توسعه مانند رشد، تورم، سرمایه‌گذاری، درآمد سرانه، بهره‌وری، بیکاری، بهبود محیط کسب و کار تکیه دارد و با سیاست‌گذاری کلان ارزی و پولی برای تثبیت اقتصادی و به تبع ثبات سیاسی و تثبیت پول ملی با استفاده از ذخایر ارزی کلان تباین ندارد. دوم، ساخت اقتصادی دانش‌بنیان نیز از چند منظر ذیل ایده رشد فراگیر، در حکم ایده ناظر بر پیشرفت اقتصادی توأم با عدالت و انصاف قرار می‌گیرد. عناصر معرف اقتصاد دانش‌بنیان، از جمله ارزش‌آفرینی از خلاقیت، تمرکز بر سرمایه‌های انسانی و فرهنگی سرزمین در جهت ارتقای ظرفیت‌های دانشی درون‌زا، تمرکز بر فرایندهای مولد منعطف و آینده‌نگر، تأکید بر تقویت سویه‌های گوناگون سرمایه اجتماعی (از شبکه‌های همکارانه پژوهش و صنعت گرفته تا اعتماد مردم به حکمرانی)، جملگی نشان می‌دهند که چگونه اقتصاد دانش‌بنیان، با تقریب به اقتصاد چابک/ منعطف/ برون‌گرا که تکیه بر ارزنده‌ترین دارایی بشری؛ یعنی خردورزی دارد، زمینه لازم برای تحقق پیشرفت اقتصاد عدالت‌محور و مشارکتی یا همان رشد فراگیر را فراهم می‌آورد. سوم، رویکرد رشد فراگیر به‌طور کامل با رویکرد توسعه متوازن منطقه‌ای و آمایش سرزمین همگرایی دارد و تجدید حیات رشد اقتصادی به سمت اولویت‌های همه‌شمول، اطمینان از سطح پایداری جمعیت، توسعه هماهنگ بین مناطق کشور بر مبنای استراتژی یکپارچه سرزمینی، توسعه مناطق خاص از بابت احیای نواحی تحول‌آفرین و توسعه دریامحور و غیره را پیش‌فرض دارد.

بنابراین از هر سه بُعد فوق که به قضیه بنگریم، انتخاب رویکرد رشد فراگیر در برنامه هفتم راهی میانه در دستیابی سریع به اهداف به تأخیر افتاده توسعه در کشور است. به‌خصوص که عناصر این رویکرد چون مردمی بودن، همه‌شمولی و فراگیری برنامه ذیل یک چشم‌انداز مشخص، موفقیت برنامه هفتم را بیشتر تضمین خواهد کرد. تاکنون همه نگاه‌ها در بزنگاه تدوین برنامه‌ها به ظرفیت دولت معطوف بوده است؛ اما رویکرد منتخب ما سویه دیگر معادله دولت-مردم در برنامه‌ریزی توسعه، یعنی مردم و گروه‌های اجتماعی و پیوندیابی آنها را نیز هدف دارد. این یک تجربه جدید و متفاوت و یک راه سخت و پرپیچ و خم نسبت به برنامه‌های قبلی خواهد بود.

منابع

- بزلی، تیموتی و لوئیز کورد (۱۳۸۹). *رشد فقرزدا*، ترجمه عباس شاکری و امین مالکی، تهران: نی.
- تیموری، سیدرحیم (۱۴۰۱). «رویکرد رشد فراگیر در بن‌بیکره برنامه هفتم توسعه؛ الزامات و چارچوب‌ها»، تهران: مرکز پژوهش‌های توسعه و آینده‌نگری.
- تیموری، سید رحیم (۱۴۰۱). «دلالت‌ها و امکان‌های هدف‌گذاری برنامه هفتم توسعه بر رشد اقتصادی ۸ درصدی»، تهران: مرکز پژوهش‌های توسعه و آینده‌نگری.
- جونز، هایول (۱۳۹۰). *درآمدی بر نظریه‌های جدید رشد اقتصادی*. ترجمه صالح لطفی، تهران: مرکز نشر دانشگاهی.
- چانگ، ها-جون (۱۳۹۵). *بیست و سه گفتار درباره سرمایه‌داری: گفتار نوزدهم*، ترجمه ناصر زرافشان، تهران: مهر ویستا.
- خانی، علی و هانیه علی‌بیگی (۱۴۰۱). «شناسایی مسائل، پیشران‌ها و هسته‌های کلیدی توسعه کشور برای کاربست در برنامه هفتم». تهران: مرکز پژوهش‌های توسعه و آینده‌نگری.
- خانی، علی و هانیه علی‌بیگی (۱۴۰۱). «تلفیق مطالعات پشتیبان برای ارائه پیشنهاد سیاست‌های کلی برنامه هفتم توسعه کشور». تهران: مرکز پژوهش‌های توسعه و آینده‌نگری.
- عجم‌اوغلو، دارن و جیمز رابینسون (۱۴۰۰). *چرا کشورها شکست می‌خورند*، پویا جبل عاملی و محمدرضا فرهادی پور، تهران: دنیای اقتصاد.
- صمدی، علی حسین (۱۴۰۱). «رشد فراگیر با نهادهای بهره‌کش، قابل دستیابی نیست»، روزنامه اقتصاد پویا، ۱۰ فروردین ۱۴۰۱.
- منکیو، گریگوری (۱۳۹۵). *اقتصاد کلان*، ترجمه حمیدرضا ارباب، تهران: نی.
- مهرعلی تبار، مرتضی (۱۴۰۱). «فراتحلیل مطالعات هفتاد سال برنامه‌ریزی توسعه در ایران»، مرکز پژوهش‌های توسعه و آینده‌نگری.
- Castells, M. (2000). *The information age: III, End of Millennium*. Blackwell Publishers.
- Ianchovichina, E., & Gable, S. (2012). What is inclusive growth. *Commodity Price Volatility and Inclusive Growth in Low-Income Countries*. Washington, DC: IMF, 147-60.
- India. Planning Commission. (2013). *Twelfth Five Year Plan (2012-2017): Three Volume Set (Vol.1)*. SAGE Publications Pvt. Limited.
- OECD (2015). "THE GOVERNANCE OF INCLUSIVE GROWTH."
- Ranieri, R., & Almeida Ramos, R. (2013). *Inclusive growth: Building up a concept (No.104)*. Working paper.
- Strategy for New India @ 75 (2018-2022), NITI Aayog, Novemer 2018.
- The 13th Five-year Plan for Economic and Social Development of the People's Republic of China (2016-2020)*. Central Compilation & Translation Press, 2016.
- The 14th Five-year Plan for Economic and Social Development of the People's Republic of China (2021-2025)*. Central Compilation & Translation Press, 2021.

پیوست

پیوست ۱: مضامین و جهت‌گیری‌های پیشنهادی برای برنامه هفتم

ردیف	شرح
۱	مضامین - تمرکززدایی - رعایت اصول آمایش سرزمین - برنامه‌ریزی توسعه منطقه‌ای
	جهت‌گیری - تقویت نگاه منطقه‌ای و توجه به جنبه فضایی توسعه در برنامه‌ریزی توسعه کشور
۲	مضامین - سازگاری با کم‌آبی - پایداری منابع طبیعی
	جهت‌گیری - جهت‌گیری ۲: تناسب برنامه‌های توسعه‌ای و اقدامات عمرانی با ظرفیت‌های زیست‌محیطی و جلوگیری از تخریب منابع طبیعی
۳	مضامین - عدالت اجتماعی، مقابله با فقر، تأمین اجتماعی و توسعه روستایی و مناطق محروم
	جهت‌گیری - ایجاد و تحقق عدالت اجتماعی با تأکید بر کاهش فقر، تأمین اجتماعی و توجه به مناطق کم‌برخوردار و روستایی
۴	مضامین - اصلاح ساختار اداری - اجرائی، مقابله با فساد و تحقق نظام پاداش‌دهی بهینه، تقویت بخش غیردولتی در اقتصاد و کوچکی و چابکی دولت
	جهت‌گیری - تحول در ساختار اجرائی - اداری کشور و نهادسازی بهینه مبتنی بر کارآمدی و چابکی دولت و نظام پاداش‌دهی عادلانه
۵	مضامین - مشارکت پایدار، تحقق نظام تدبیر توسعه‌گرا، نهادینه شدن تصمیم‌سازی شبکه‌ای و ایجاد هم‌افزایی و اجماع و برقراری حکمرانی مطلوب
	جهت‌گیری - تعریف نظام تدبیر توسعه‌گرا، تحقق حکمروایی شبکه‌ای و تقویت نقش‌آفرینی بازیگران و ذی‌نفعان در نظام برنامه‌ریزی توسعه
۶	مضامین - افزایش سرمایه اجتماعی، افزایش سرمایه انسانی، کاهش آسیب‌های اجتماعی، ارتقاء کیفی نظام آموزش
	جهت‌گیری - تقویت سرمایه انسانی و اجتماعی کشور با تأکید بر ارتقاء نظام آموزشی و کاهش آسیب‌های اجتماعی
۷	مضامین - مقابله با تورم و بیکاری، رشد اقتصادی، ارتقاء سطح تولید، اصلاح نظام مالیاتی، افزایش بهره‌وری و تقویت اقتصاد دانش‌بنیان
	جهت‌گیری - ایجاد زمینه رشد اقتصادی پایدار با اصلاح ساختار تولید و افزایش بهره‌وری با تأکید بر تقویت اقتصاد دانش‌بنیان
۸	مضامین - تلفیق برنامه‌ریزی جامع با برنامه‌ریزی هسته‌ای، تقویت نگاه اجتماعی - فرهنگی در تدوین برنامه توسعه، ترویج دانش توسعه، استقلال نهاد برنامه‌ریزی و عدم دخالت غیرکارشناسی، آمار و اطلاعات مناسب، مشارکت پایدار به‌واسطه شبکه ذی‌نفعان و اندیشمندان برنامه‌ریزی و آینده‌نگری و انعطاف‌پذیری
	جهت‌گیری - بازاندیشی و تحول در نظام برنامه‌ریزی رایج کشور از لحاظ ساختاری و محتوایی و کارآمدی فرایند برنامه‌ریزی توسعه در مراحل تهیه، تدوین، اجرا و نظارت

پیوست ۲: انطباق مضامین و جهت گیری های هم راستای رشد فراگیر با اسناد فرادستی

ردیف	مضامین	جهت گیری ها	سند تحول دولت مردمی	سند ملی آمایش سرزمین	سند چشم انداز ۱۴۰۴	بیانیه گام دوم انقلاب	سند الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت	سیاست های کلی اقتصاد مقاومتی
۱	<ul style="list-style-type: none"> - تمرکززدایی - رعایت اصول سرزمین - برنامه ریزی توسعه منطقه ای 	<ul style="list-style-type: none"> - تقویت نگاه منطقه ای و توجه به جنبه فضایی توسعه در برنامه ریزی توسعه کشور 	<ul style="list-style-type: none"> - چرخش از غلبه ساخت مسکن در شهرهای با تراکم جمعیتی بالا و توسعه عمودی شهرها به اصلاح محله محور بافت فرسوده، افزایش عرضه زمین در محدوده و حریم قانونی شهرها و توسعه افقی شهر با رعایت سیاست های آمایش سرزمین - بهینه سازی نظام بهره برداری پایدار از آبریان با ایجاد، توسعه، تجهیز و تقویت مراکز ملی بازسازی ذخایر آبریان با تأکید بر ایجاد حداقل یک مرکز ملی مولدسازی گونه های بومی و ماهیان خاوباری، سازماندهی فضایی کلیه بنادر ماهیگیری و توسعه 	<ul style="list-style-type: none"> - افزایش جمعیت و توسعه فعالیت در مناطق مستعد کم تراکم به ویژه مناطق مرزی، جزایر راهبردی و سواحل جنوبی - سازمان فضایی شبکه ای، متعادل، منسجم، هم پیوند، تاب آور و غیرمتمرکز سازگار با تغییر اقلیم - تقویت نظام نهادی و تصمیم سازی پیوستار توسعه شهری- روستایی در بستر شبکه منطقه ای - تفویض اختیار به نهادها و تشکلهای منطقه ای سیاست گذاری های توسعه منطقه ای در چارچوب سیاست های کلان کشور 	-	<ul style="list-style-type: none"> - سنگین کردن کفه عدالت در تقسیم امکانات عمومی کشور 	<ul style="list-style-type: none"> - نظام سکونتگاهی و توزیع جمعیت بر اساس آمایش سرزمین با حداقل نابرابری فضایی - بستر سازی برای پراکندگی متعادل جمعیت و توازن منطقه ای بر پایه توانمندی های سرزمینی و اصول آمایش با تخصیص امکانات و تشویق و آسان سازی سرمایه گذاری و شکوفاسازی مناطق کمتر برخوردار با اولویت نواحی مرزی به ویژه سواحل و جزایر جنوبی. - تمرکززدایی در ساختار اقتصادی- مالی کشور با حفظ اقتدار حاکمیت از رهگذر واگذاری اختیارات برنامه ریزی و 	<ul style="list-style-type: none"> - ایجاد بستر رقابت بین مناطق و استان ها و به کارگیری ظرفیت و قابلیت های متنوع در جغرافیای مزیت های مناطق کشور.

سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی	سند الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت	بیانیه گام دوم انقلاب	سند چشم‌انداز ۱۴۰۴	سند ملی آمایش سرزمین	سند تحول دولت مردمی	جهت‌گیری‌ها	مضامین	ردیف
	تصمیم‌گیری به استان‌ها در چارچوب سیاست‌های ملی. - نهادهای سازمانی تقسیم کار ملی با توجه به استعدادها و طبیعی و آفرینش مزیت‌های جدید در همه مناطق و ایجاد حلقه‌های هم‌افزای اقتصادی منطقه‌ای و گسترش پیوندها و روابط میان مناطق شهری، روستایی و عشایری به‌ویژه با گسترش صنایع تبدیلی کشاورزی به منظور تقویت نقش آنها در تولید و صادرات				استانداردسازی بنادر ماهیگیری منتخب و مراکز تخلیه صید کوچک در سواحل جنوب کشور بر اساس توان زیست بومی مناطق صیادی			
- تأمین امنیت غذا و درمان و ایجاد ذخایر راهبردی با تأکید بر افزایش کمی و کیفی تولید (مواد اولیه و کالا)	- محیط‌زیست و پایداری منابع طبیعی، آب، انرژی و امنیت غذایی - برقراری نظام حکمرانی آب کشور بر اساس مدیریت یکپارچه منابع آب در حوضه آبریز و	- فهرست طولانی فرصت‌های مادی کشور (منابع عظیم زیرزمینی، سواحل دریایی طولانی، حاصلخیزی	- برخورداری از سلامت، رفاه، امنیت غذایی، تأمین اجتماعی، فرصت‌های برابر، توزیع متناسب درآمد، نهاد	- حفاظت، احیاء و بهره‌برداری خردمندانه از منابع طبیعی، محیط‌زیست و میراث فرهنگی برای نیل به توسعه پایدار	- بهبود توأم شاخص‌های امنیت و سلامت غذایی - چرخش از اکتفا به تأمین غذا به تأکید بر امنیت غذایی پایدار - بهره‌برداری ناکارآمد و غیرمتناسب با ظرفیت	- تناسب ظرفیت‌های زیستمحیطی با برنامه‌های توسعه‌ای و اقدامات عمرانی و	- سازگاری با کم‌آبی - پایداری منابع طبیعی	۲

ردیف	مضامین	جهت گیری ها	سند تحول دولت مردمی	سند ملی آمایش سرزمین	سند چشم انداز ۱۴۰۴	بیانیه گام دوم انقلاب	سند الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت	سیاست های کلی اقتصاد مقاومتی
		جلوگیری از تخریب منابع طبیعی	<ul style="list-style-type: none"> - اکولوژیک از منابع آبی کشور - تعادل بخشی به منابع آب زیرزمینی و ایجاد تعادل بین منابع و مصارف آن برای افزایش تراز آب های زیرزمینی - چرخش از حفاظت دولت محور منابع طبیعی به صیانت در عین بهره برداری از منابع طبیعی با مشارکت مردم - اصلاح نظام حکمرانی آب - توسعه و تنوع بخشی به روش های تولید غذا مبتنی بر منابع آب قابل دسترس و تبدیل اراضی کشاورزی بدون آب به مراتع بهره ور در مناطق کم آب - ایجاد سازوکارهای لازم به منظور واگذاری بلندمدت حق بهره برداری از اراضی 	<ul style="list-style-type: none"> - استقرار کشاورزی حفاظتی، دقیق، هوشمند و سازگار به تغییرات اقلیمی و تأمین کننده امنیت غذایی - استقرار و جاری سازی رویکرد حکمروایی پایدار آب و تعادل بخشی کمی و کیفی بین منابع و مصارف - سازگاری توسعه با محیط زیست و منابع طبیعی - کنترل و پایش مستمر منابع آلاینده و عوامل مخرب منابع طبیعی و محیط زیست با منشأ داخلی و خارجی - توانمندسازی جوامع محلی و اشاعه فرهنگ حفاظت از منابع طبیعی و ذخایر و تنوع ژنتیکی گیاهی و جانوری 	<ul style="list-style-type: none"> مستحکم خانواده، به دور از فقر، فساد، تبعیض و بهره مند از محیط زیست مطلوب 	<ul style="list-style-type: none"> زمین با محصولات متنوع طبیعی و باغی و (...) - بهینه سازی مصرف آب و انرژی، حفظ هوای پاک و بهره برداری پایدار از محیط زیست و منابع حیاتی همچون خاک، آب، مراتع و تنوع زیستی و انجام فعالیت های زیربنایی، اقتصادی و اجتماعی به فراخور ظرفیت های بوم شناختی با رعایت حقوق و اخلاق زیست محیطی بر پایه آموزه های اسلامی - تأمین امنیت و ایمنی غذایی با تأکید بر تولید داخلی، ترویج تغذیه سالم و حلال، ممنوعیت تولید و واردات محصولات تراریخته 	<ul style="list-style-type: none"> گسترش استفاده از آب های نامتعارف، با رویکرد مدیریت تقاضا و تخصیص و مشارکت بهره برداران در مدیریت چرخه آب - بهینه سازی مصرف آب و انرژی، حفظ هوای پاک و بهره برداری پایدار از محیط زیست و منابع حیاتی همچون خاک، آب، مراتع و تنوع زیستی و انجام فعالیت های زیربنایی، اقتصادی و اجتماعی به فراخور ظرفیت های بوم شناختی با رعایت حقوق و اخلاق زیست محیطی بر پایه آموزه های اسلامی 	

سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی	سند الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت	بیانیه گام دوم انقلاب	سند چشم‌انداز ۱۴۰۴	سند ملی آمایش سرزمین	سند تحول دولت مردمی	جهت‌گیری‌ها	مضامین	ردیف
	بدون مجوز سلامت و ایمنی زیستی			<p>بهره‌برداری پایدار از منابع آب سبز و منابع آب نامتعارف مانند نمک‌زدایی آب دریا و آب خاکستری</p>	<p>منابع طبیعی برای استقرار، حفاظت، تکمیل و توسعه زنجیره‌های ارزش محصولات کشاورزی و غذایی منطبق با اصول صیانت از منابع طبیعی توسط توسعه‌گران صاحب فناوری و دارای صلاحیت مالی و فنی</p> <p>استفاده از تجهیزات نوین از جمله دستگاه‌های سنجش از دور، پهپاد و بالون‌های ایستا برای رصد اکوسیستم‌ها و حفاظت از منابع طبیعی</p> <p>تجاری‌سازی گونه‌های حفاظتی دارای ارزش اقتصادی در عرصه‌های خارج از مناطق چهارگانه به منظور توسعه صیانت از منابع طبیعی ضمن بهره‌برداری با مشارکت</p>			

ردیف	مضامین	جهت گیری ها	سند تحول دولت مردمی	سند ملی آمایش سرزمین	سند چشم انداز ۱۴۰۴	بیانیه گام دوم انقلاب	سند الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت	سیاست های کلی اقتصاد مقاومتی
			جوامع محلی و بخش خصوصی - سازگار نمودن طرحها و پروژه های توسعه ای متناسب با توان اکولوژیک سرزمین					
۳	- عدالت اجتماعی، مقابله با فقر، تأمین اجتماعی و توسعه روستایی و مناطق محروم	- ایجاد و تحقق عدالت اجتماعی با تاکید بر کاهش فقر، تأمین اجتماعی و توجه به مناطق کم-برخوردار و روستایی	- افزایش عدالت یارانه ای بر اساس اصابت به اقشار هدف و تضمین معیشت آحاد جامعه و کاهش نابرابری - فقدان بهره مندی و دسترسی عادلانه به خدمات پزشکی بویژه در مناطق محروم - ارتقای عدالت تربیتی و افزایش دسترسی افراد جامعه به خدمات آموزش و پرورش رایگان و با کیفیت - چرخش از تضمین صرف دسترسی به خدمات آموزشی به تضمین آموزش و پرورش با کیفیت برای همه	- فراهم نمودن دسترسی عادلانه به زیرساخت و خدمات، به ویژه آموزشی، بهداشتی و درمانی با کیفیت مطلوب در سراسر کشور به خصوص مناطق مرزی و کمتر برخوردار - ارتقاء سرمایه اجتماعی و نظام حکمروایی سرزمینی عدالت محور و مردم گرا - عدالت اجتماعی، رفاه و کیفیت زندگی شایسته برای ساکنان همه مناطق فراهم آمده است.	- توسعه یافته متناسب با مقتضیات فرهنگی، جغرافیایی و تاریخی خود و متکی بر اصول اخلاقی و ارزش های اسلامی- ملی و انقلابی، با تأکید بر مردم سالاری دینی و عدالت اجتماعی، آزادی های مشروع و حفظ کرامت و حقوق انسان ها و بهره مندی از امنیت اجتماعی و قضایی	- سنگین کردن کفه عدالت در تقسیم امکانات عمومی کشور - توزیع عدالت محور رساندن برق و آب و مراکز درمانی واحدهای دانشگاهی و سد و نیروگاه و امثال آن به دورترین مناطق کشور - فقر درآمدی در طبقه ضعیف - اجتناب از شکاف عمیق طبقاتی	- نیل به عدالت فضایی با ایجاد فرصت های رشد برای همه نواحی کشور - تأمین اجتماعی جامع و فراگیر - ارتقای همه جانبه و عادلانه سلامت فرد و خانواده و جامعه از رهگذر گسترش و عمق بخشی به سواد و فرهنگ سلامت - تحقق عدالت مالیاتی و کاهش فاصله جمع درآمد خالص خانوارها، از رهگذر نظام یکپارچه مالیات ستانی و پرداخت های انتقالی و وضع مالیات های مؤثر برای رونق افزایی تولید و جلوگیری از فعالیت های نامولد با هدف گسترش	- استفاده از ظرفیت اجرای هدفمندسازی یارانه ها در جهت افزایش تولید، اشتغال و بهره وری، کاهش شدت انرژی و ارتقاء شاخص های عدالت اجتماعی. - تأمین شرایط و فعال سازی کلیه امکانات و منابع مالی سرمایه های انسانی و علمی کشور به منظور توسعه کارآفرینی و به حداکثر رساندن مشارکت آحاد جامعه در

سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی	سند الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت	بیانیه گام دوم انقلاب	سند چشم‌انداز ۱۴۰۴	سند ملی آمایش سرزمین	سند تحول دولت مردمی	جهت‌گیری‌ها	مضامین	ردیف
فعالیت‌های اقتصادی با تسهیل و تشویق همکاری‌های جمعی و تأکید بر ارتقاء درآمد و نقش طبقات کم‌درآمد و متوسط.	سالم ثروت در جامعه و پیشگیری از کنزاندوزی - بهره‌برداری عادلانه مردم از پول خلق شده بانکی - تقویت نظام مؤسسات و تکافل عمومی و تأمین اجتماعی فراگیر و استفاده از ظرفیت نهادهای وقف، قرض‌الحسنه و صدقه به منظور دستیابی به حد کفاف در بهره‌مندی و توانمندسازی همگان به ویژه محرومان و نیازمندان با پاسداشت کرامت انسانی آنان. - پوشش همگانی مراقبت‌ها و خدمات سلامت به‌ویژه خدمات بیمه‌ای و توزیع عادلانه منابع حوزه سلامت		- برخوردار از سلامت، رفاه، امنیت غذایی، تأمین اجتماعی، فرصت‌های برابر، توزیع متناسب درآمد، - نهاد مستحکم خانواده، به دور از فقر، فساد، تبعیض و بهره‌مند از محیط‌زیست مطلوب	- تأمین و بسط عدالت در برخوردار از فرصت‌های تعلیم و تربیت - ارتقاء امید به زندگی، تأمین سلامت، تغذیه سالم جمعیت و دسترسی به مسکن مناسب برای ساکنان همه مناطق کشور	- چرخش از سیاست حمایتی عمومی در بخش مسکن به سیاست‌های حمایتی هدفمند و متناسب با دهک‌های درآمدی و اولویت‌بخشی به مسکن محرومان - حاکم کردن رویکرد عدالت آموزشی - تربیتی در عین حفظ کرامت مردم - تسهیل، تشویق و ترویج الگوهای خدمت داوطلبانه دانشجویان، دانش‌آموختگان، اعضای هیئت علمی، تشکل‌ها و گروه‌های سازندگی دانشگاه‌ها در حوزه‌های آموزشی، پژوهشی، فرهنگی، فناوری و کارآفرینی با رویکرد مبارزه با بی‌عدالتی‌ها و محرومیت‌ها و افزایش دسترسی محرومان به			

ردیف	مضامین	جهت گیری ها	سند تحول دولت مردمی	سند ملی آمایش سرزمین	سند چشم انداز ۱۴۰۴	بیانیه گام دوم انقلاب	سند الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت	سیاست های کلی اقتصاد مقاومتی
			فرصت ها و امکانات رشد و شکوفایی با همکاری سازمان بسیج سازندگی، کمیته امداد امام خمینی (ره) و سایر نهادهای حمایتی - صرف وجوه حاصل از واگذاری ها در سرمایه گذاری ها، امور توسعه ای و فقرزدایی - کاهش هزینه های کمرشکن و فقرزای سلامت					
۴	- اصلاح ساختار اداری- اجرائی، مقابله با فساد و تحقق نظام پاداش دهی بهینه، تقویت بخش غیردولتی در اقتصاد و کوچکی و چابکی دولت	- تحول در ساختار اجرائی- اداری کشور و نهادسازی بهینه مبتنی بر کارآمدی و چابکی دولت و نظام پاداش دهی عادلانه	- افزایش عدالت در وضع قوانین و مقررات اداری، ارائه خدمات عمومی و زیرنظام های مدیریت سرمایه انسانی بخش عمومی - معماری یکپارچه و مبتنی بر خدمت و ساختار چابک در سطح کلان دولت و در درون دستگاه های اجرایی - ارتقای شفافیت و سلامت نظام اداری	- افزایش پاسخگویی و مسئولیت پذیری نهادهای دولتی و حاکمیتی در مسائل اجتماعی و فرهنگی - ایفای نقش نهادهای دولتی و حاکمیتی به عنوان تسهیلگر در مسائل اجتماعی و فرهنگی	-	- عدالت و مبارزه با فساد در درون دستگاه های حاکمیتی - کاهش شکاف عمیق طبقاتی و رفع محرومیت ها - ممنوعیت تبعیض در توزیع منابع عمومی	- ایجاد فرایندهای عادلانه، قانونمند و شفاف در تخصیص امکانات و امتیازات دولتی و عمومی و شفاف سازی و نظارت بر درآمد و ثروت کارگزاران و منابع مالی و هزینه های کنشگری سیاستمداران و تشکل های سیاسی و مردم نهاد - تقویت کارکردهای حاکمیتی با واگذاری	- صرفه جویی در هزینه های عمومی کشور با تأکید بر تحول اساسی در ساختارها، منطقی سازی اندازه دولت و حذف دستگاه های موازی و غیر ضرور و هزینه های زائد - شفاف سازی اقتصاد و سالم سازی آن و جلوگیری از

سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی	سند الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت	بیانیه گام دوم انقلاب	سند چشم‌انداز ۱۴۰۴	سند ملی آمایش سرزمین	سند تحول دولت مردمی	جهت‌گیری‌ها	مضامین	ردیف
اقدامات، فعالیت‌ها و زمینه‌های فسادزا در حوزه‌های پولی، تجاری، ارزی و ...	مسئولیت‌های غیرحاکمیتی و تصدی‌گرایانه به بخش‌های مردمی و بهبود کارآمدی و چابکی و شفافیت نظام اداری با شیوه‌ها و فناوری‌های نوین - نهادینه‌سازی پاسخگویی مسئولان، نظارت رسمی و مردمی و رسانه‌ای بر ارکان و اجزای مدیریتی نظام و پیشگیری از تداخل منافع عمومی و منافع خصوصی کارگزاران حکومت، با اصلاح ساختارها و قوانین فسادزا و برخورد سرسختانه و بدون تبعیض با خلاف‌کاران و مفسدان.				<ul style="list-style-type: none"> - تحقق حداکثری خدمات دولت هوشمند و تحول دیجیتال؛ - کنترل رشد هزینه‌های دولت - مولدسازی دارایی‌های دولت - بازمعماری نظام ملی حکمرانی - خروج دستگاه‌های دولتی از تصدی‌های غیرضرور - بازسازی ساختاری و کارکردی دولت در حوزه بانوان - گسستگی و عدم انسجام سیاستی نهادهای حاکمیتی و دستگاه‌های متولی در موضوع مهاجرت - مردمی‌سازی نظام حکمرانی آموزش و پرورش - ایجاد شفافیت نهادی و تقویت انسجام بین 			

سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی	سند الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت	بیانیه گام دوم انقلاب	سند چشم‌انداز ۱۴۰۴	سند ملی آمایش سرزمین	سند تحول دولت مردمی	جهت‌گیری‌ها	مضامین	ردیف
					بخشی در نظام حکمرانی آموزش عالی - اصلاح نظام حکمرانی محتوای رسانه‌ها - ایفای نقش پیشینی، نظام‌ساز و فعال واحدهای حقوقی دولت - بازطراحی و هوشمندسازی نظامات و فرایندهای حقوقی دولت - انسجام‌بخشی و هماهنگ‌سازی بخش‌های مختلف دولت و مشارکت حداکثری مردم در فرایند قانونگذاری - تعیین استانداردهای مشخص و سازوکارهای شفاف برای مقررره‌گذاری - ارتقای اثربخشی و کارایی در فرایندها و روش‌های اداری - شایسته‌سالاری در انتصاب مدیران و			

سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی	سند الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت	بیانیه گام دوم انقلاب	سند چشم‌انداز ۱۴۰۴	سند ملی آمایش سرزمین	سند تحول دولت مردمی	جهت‌گیری‌ها	مضامین	ردیف
					مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی مدیران در برابر عملکرد خود. - پیش‌بینی‌پذیر کردن فرایندهای اداری و توسعه سازوکارهای ارائه خدمات غیرحضوری مبتنی بر فناوری‌های جدید - اصلاح زیرنظام‌های مدیریت سرمایه انسانی دولت مبتنی بر عملکرد - انجام اقدامات زیرساختی توسعه شفافیت و انتشار عمومی داده‌ها در ارائه خدمات عمومی - ارتقای شفافیت مالی و عملکردی مدیران و مدیریت تعارض منافع - بهره‌مندی از ظرفیت‌های مردم در ارتقای سلامت اداری - تعدد ساختارهای تصمیم‌گیری و			

سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی	سند الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت	بیانیه گام دوم انقلاب	سند چشم‌انداز ۱۴۰۴	سند ملی آمایش سرزمین	سند تحول دولت مردمی	جهت‌گیری‌ها	مضامین	ردیف
					برنامه‌ریزی درون دولت - ارتقای کیفیت خط‌مشی‌گذاری در نظام اداری - بازطراحی نقش‌های مردم در اداره کشور - یکپارچه‌سازی نظام حکمرانی دولت هوشمند - احیا و بازآفرینی کارکرد تسهیله‌گری دولت - چرخش تحول‌آفرین: - از نظام حکمرانی تهدیدمحور، منفعلانه، سلبی، دستوری به نظام حکمرانی فرصت‌محور، فعالانه و ایجابی با رویکرد مدیریت مخاطرات و روش‌های نوین تنظیم‌گری - از دولت متمرکز بر تثبیت یا چندگانه‌سازی نرخ ارز به دولت تقویت‌کننده			

سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی	سند الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت	بیانیه گام دوم انقلاب	سند چشم‌انداز ۱۴۰۴	سند ملی آمایش سرزمین	سند تحول دولت مردمی	جهت‌گیری‌ها	مضامین	ردیف
					<p>ذخایر ارزی و هموارساز نوسانات بازار ارز.</p> <p>- از بخشی‌نگری در ساختار حکمرانی و مدیریت حوزه انرژی به یکپارچگی و جامع‌نگری.</p> <p>- از تمرکز حمایت‌های یارانه‌ای دولت در تأمین مالی ارزان به واگذاری گسترده زمین و کاهش مخاطرات حقوقی و مالی مشارکت مردم و نهادهای مالی در ساخت مسکن</p> <p>- از الگوی حکمرانی عرضه‌محور در بازار مهارت به توجه توأمان به عرضه و تقاضای مهارت و انطباق آنها</p> <p>- از نظام حقوقی پسینی، اجرایی و انفعالی به نظام حقوقی راهبردی و پیشینی</p>			

سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی	سند الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت	بیانیه گام دوم انقلاب	سند چشم‌انداز ۱۴۰۴	سند ملی آمایش سرزمین	سند تحول دولت مردمی	جهت‌گیری‌ها	مضامین	ردیف	
					<ul style="list-style-type: none"> - از اکتفا صرف به بهبود نظامات درون دستگاهی به ارتقای قابلیت‌های حکمرانی دولت - از خط‌مشی‌گذاری جزیره‌ای و غیرشفاف و اداره بخشی‌نگر به حکمرانی یکپارچه، هماهنگ و شفاف. - از رویکرد نخواستن-توانستن به رویکرد نخواستن-نتوانستن در سازوکارهای مقابله با فساد. 				
	<ul style="list-style-type: none"> - بهره‌گیری از حکمت‌های نیکوی ایرانیان در حکمرانی شامل مشاورت و مباشرت فرزندان در سطح عالی حکومت‌مداری سیاسی و فرهنگی در پهنه سرزمین و مقاومت و از خودگذشتگی در 	<ul style="list-style-type: none"> - به اوج رساندن مشارکت مردمی و مسابقه خدمت‌رسانی مردمی کردن اقتصاد و تصدی‌گری نکردن دولت 	-	<ul style="list-style-type: none"> - ارتقاء سرمایه اجتماعی و نظام حکمروایی سرزمینی عدالت‌محور و مردم‌گرا * توانمندسازی اجتماعات محلی و مشارکت دادن مردم در فرایندهای تصمیم‌سازی و اجرای برنامه‌های توسعه 	<ul style="list-style-type: none"> - چرخش‌های تحول‌آفرین: * اعمال حکمرانی منسجم و هماهنگ - چرخش‌های تحول‌آفرین: * از نقش مردم به مثابه بهره‌بردار دستاوردهای تحول دولت به نقش مردم به عنوان محور تحول و میدان‌دار جریان‌های حل مسئله در تمامی موضوعات تحولی؛ 	<ul style="list-style-type: none"> - تعریف نظام تدبیر توسعه-گرا، تحقق حکمروایی شبکه‌ای و تقویت نقش-آفرینی بازیگران و ذی‌نفعان در نظام 	<ul style="list-style-type: none"> - مشارکت پایدار، تحقق نظام تدبیر توسعه‌گرا، نهادینه شدن تصمیم‌سازی شبکه‌ای و ایجاد هم‌افزایی و اجماع و برقراری حکمرانی مطلوب 	۵	

سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی	سند الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت	بیانیه گام دوم انقلاب	سند چشم‌انداز ۱۴۰۴	سند ملی آمایش سرزمین	سند تحول دولت مردمی	جهت‌گیری‌ها	مضامین	ردیف
	<p>پاسداری از کشور و ملت</p> <p>– ارتقای دانش و توسعه بومی و تأمین امنیت و تاب‌آوری زیرساخت، فناوری و خدمات فضای مجازی با مشارکت مردمی و همکاری‌های بین‌المللی در تراز کشورهای پیشرو جهان.</p> <p>– یکپارچه‌سازی ریاست‌گذاری، برنامه‌ریزی و نظارت برای بهره‌برداری از انفال و ثروت‌های عمومی تجدیدناپذیر و تبدیل انحصاری درآمد آن به سرمایه‌های پایدار و قوام‌بخش پیشرفت بلندمدت کشور</p> <p>– تحول در نظام تصمیم‌سازی، تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی کشور برای اجرای کامل الگو، امری ضروری و نیازمند</p>			<p>* تسهیل در شکل‌گیری و تداوم فعالیت سازمان‌های مردم‌نهاد به عنوان یک عامل مؤثر در اقدامات توسعه‌ای</p> <p>* حکمروایی انسجام بخش و مدیریت یکپارچه سرزمینی</p> <p>* اتخاذ و اجرای اصول حکمروایی خوب (نظیر فسادستیزی، پاسخگویی، شفافیت، مسئولیت‌پذیری، برابری و همه‌شمولی، حاکمیت قانون، مشارکت، اجماع‌گرایی) توسط نهادها و سازمان‌های دولتی و حاکمیتی</p>	<p>* از محدودانگاری عرصه‌های حضور مردم در انتخابات و بحران‌ها به فرصت‌یابی مشارکت مستمر مردم در تمامی عرصه‌های اداره کشور؛</p> <p>* از اکتفا به مشارکت مردم در ارائه خدمات به بسط زمینه‌های مشارکت مردم در حوزه‌های نظارت و مطالبه‌گری</p> <p>– اصلاح نظام سیاست‌گذاری و تنظیم‌گری نهادهای مردمی</p> <p>– توسعه ساختارهای موفق بومی و اسلامی مشارکت‌های مردم</p> <p>– احیاء و بازآفرینی کارکرد تسهیلگری دولت</p> <p>– آشناسازی و جهت‌دهی مدیران دستگاه‌ها به بهره‌گیری از ظرفیت مردم و نهادهای مردمی</p>	<p>برنامه‌ریزی توسعه</p>		

ردیف	مضامین	جهت گیری ها	سند تحول دولت مردمی	سند ملی آمایش سرزمین	سند چشم انداز ۱۴۰۴	بیانیه گام دوم انقلاب	سند الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت	سیاست های کلی اقتصاد مقاومتی
			<ul style="list-style-type: none"> - نهادینه سازی گفتگوی مؤثر دولت با مردم - ایجاد شفافیت در جذب و مصرف منابع مالی مشارکت های مردم - توسعه گفتمان مشارکت مردم - جهت دهی فعالیت نهادهای مردمی با محوریت حلقه های میانی - توانمندسازی نهادهای مردمی 				<p>هماهنگی و انسجام مدیریتی قوای سه گانه و نهادهای رسمی کشور است.</p>	
۶	<ul style="list-style-type: none"> - افزایش سرمایه اجتماعی، سرمایه انسانی، کاهش آسیب های اجتماعی، ارتقاء کیفی نظام آموزش 	<ul style="list-style-type: none"> - تقویت سرمایه انسانی و اجتماعی کشور با تأکید بر ارتقاء نظام آموزشی و کاهش آسیب های اجتماعی 	<ul style="list-style-type: none"> - افزایش میزان ارتباط دولت و مردم - افزایش سرانه فعالیت های داوطلبانه - افزایش نهادهای مردمی - توانمندسازی نهادهای مردمی - کاهش آسیب های اجتماعی مرتبط با بانوان - اصلاح نظام سیاست گذاری و 	<ul style="list-style-type: none"> - ارتقاء سرمایه اجتماعی و نظام حکمروایی سرزمینی - عدالت محور و مردم گرا - توانمندسازی اجتماعات محلی و مشارکت دادن مردم در فرایندهای تصمیم سازی و اجرای برنامه های توسعه 	<ul style="list-style-type: none"> - برخوردار از دانش پیشرفته، توانا در تولید علم و فناوری، متکی بر سهم برتر منابع انسانی و سرمایه اجتماعی و تولید ملی 	<ul style="list-style-type: none"> - به اوج رسانیدن مشارکت مردمی و مسابقه خدمت رسانی حکومت مردمی و مردم سالاری 	<ul style="list-style-type: none"> - گسترش توانمندسازی تشکل های مردمی با هدف افزایش سرمایه اجتماعی، یکپارچگی و اقتدار ملی و استوارسازی ساختار درونی نظام - بهبود روش های پیشگیری از آسیب ها و جرائم، ارتقای نظارت بر حسن اجرای قوانین، پیگیری کوتاهی های 	<ul style="list-style-type: none"> - تأمین شرایط و فعال سازی کلیه امکانات و منابع مالی سرمایه های انسانی و علمی کشور به منظور توسعه کارآفرینی و به حداکثر رساندن مشارکت آحاد جامعه در فعالیت های اقتصادی با

سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی	سند الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت	بیانیه گام دوم انقلاب	سند چشم‌انداز ۱۴۰۴	سند ملی آمایش سرزمین	سند تحول دولت مردمی	جهت‌گیری‌ها	مضامین	ردیف
تسهیل و تشویق همکاری‌های جمعی و تأکید بر ارتقاء درآمد و نقش طبقات کم‌درآمد و متوسط	خسارت‌بار مسئولان در انجام وظایف، افزایش آگاهی و تعهد و اخلاق اجتماعی و تقوا و پاک‌دامنی عمومی و بازنگری در جرم‌شناسی.			کاهش آسیب‌های اجتماعی با تأکید بر نقش‌آفرینی نهادهای غیردولتی و مردم‌نهاد - تربیت نیروی انسانی توانمند، خلاق، مسئولیت‌پذیر و دارای روحیه مشارکت جمعی با تأکید بر فرهنگ جهادی - ارتقاء سطح آموزش، پژوهش و بهره‌وری نیروی کار در جهت افزایش سهم منابع انسانی در ترکیب عوامل مؤثر در تولید ثروت ملی متناسب با تخصص‌ها، ظرفیت‌ها و مزیت‌های منطقه-ای	تنظیم‌گری نهادهای مردمی - آشناسازی و جهت‌دهی مدیران دستگاه‌ها به بهره‌گیری از ظرفیت مردم و نهادهای مردمی - نهادینه‌سازی گفتگوی مؤثر دولت با مردم - توسعه گفتمان مشارکت مردم - ارتقای تأثیرگذاری سرمایه انسانی در توسعه کشور - ارتقای مهارت نیروی کار - متناسب‌سازی کیفی و کمی خروجی آموزش و تربیت حرفه‌ای با نیازهای بازار کار - گفتمان‌سازی الگوهای صحیح مهارت سرمایه انسانی - چرخش تحول‌آفرین: - چرخش از نقش مردم به مثابه دستاوردهای			

سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی	سند الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت	بیانیه گام دوم انقلاب	سند چشم‌انداز ۱۴۰۴	سند ملی آمایش سرزمین	سند تحول دولت مردمی	جهت‌گیری‌ها	مضامین	ردیف
					<p>تحول دولت به نقش مردم به عنوان محور تحول و میدان‌دار جریان‌های حل مسئله در تمامی موضوعات تحولی</p> <p>- از محدودانگاری عرصه‌های حضور مردم در انتخابات و بحران‌ها به فرصت‌انگاری مشارکت مستمر مردم در تمامی عرصه‌های اداره کشور</p> <p>- از اکتفا به مشارکت مردم در ارائه خدمات به بسط زمینه‌های مشارکت مردم در حوزه‌های نظارت و مطالبه‌گری</p> <p>- از تصمیم‌گیری متمرکز دولتی به افزایش تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری اجتماعی و مردمی</p> <p>- از آموزش متکی بر انباشت اطلاعات به</p>			

سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی	سند الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت	بیانیه گام دوم انقلاب	سند چشم‌انداز ۱۴۰۴	سند ملی آمایش سرزمین	سند تحول دولت مردمی	جهت‌گیری‌ها	مضامین	ردیف
					تقویت آموزش‌های مهارتی و کاربردی در همه ساحت‌های تربیتی - از الگوی یادگیری محدود به دوران تحصیل به یادگیری مادام‌العمر و متناسب نیاز بازار کار و جامعه			
- اصلاح نظام درآمدی دولت با افزایش سهم درآمدهای مالیاتی - تأمین شرایط و فعال‌سازی کلیه امکانات و منابع مالی و سرمایه‌های انسانی و علمی کشور به منظور توسعه کارآفرینی و به حداکثر رساندن مشارکت آحاد جامعه در فعالیت‌های اقتصادی با	- تحقق عدالت مالیاتی و کاهش فاصله جمع درآمد خالص خانوارها، از رهگذر نظام یکپارچه مالیات‌ستانی و پرداخت‌های انتقالی و وضع مالیات‌های مؤثر برای رونق‌افزایی تولید و جلوگیری از فعالیت‌های نامولد، با هدف گردش سالم ثروت در جامعه و پیشگیری از کنزاندوزی - آسان‌سازی ورود و افزایش توان رقابت و سهم کارآفرینان در قلمروهای رقابت‌پذیر اقتصادی و اجتماعی	- موتور پیشران کشور در عرصه علم و فناوری و ایجاد زیرساخت‌های حیاتی و اقتصادی و عمرانی (شرکت‌های دانش‌بنیان و ...) - فرصت‌های مادی کشور: اقتصاد بزرگ و متنوع - تقویت اقتصاد مستقل کشور مبتنی بر تولید انبوه و با کیفیت	- دست یافته به جایگاه اول اقتصادی، علمی و فناوری در سطح منطقه ای آسیای جنوب غربی (شامل آسیای میانه، قفقاز، خاورمیانه و کشورهای همسایه) با تاکید بر جنبش نرم افزاری و تولید علم، رشد پرشتاب و ستمر اقتصادی، ارتقاء نسبی درآمد	- اقتصاد متنوع، درونزا، برون‌گرا و ارزش‌آفرین مبتنی بر سرمایه انسانی، فناوری نوآورانه و تخصص‌ها و مزیت‌های منطقه‌ای - تنوع‌بخشی به اقتصاد متناسب با مزیت‌ها، قابلیت‌ها و تخصص‌های سرزمین: پیشسازی اقتصاد دانش‌بنیان و دریامحور - تشکیل و تکمیل زنجیره ارزش و	تقویت آموزش‌های مهارتی و کاربردی در همه ساحت‌های تربیتی - از الگوی یادگیری محدود به دوران تحصیل به یادگیری مادام‌العمر و متناسب نیاز بازار کار و جامعه	- ایجاد زمینه رشد اقتصادی پایدار با اصلاح ساختار تولید و افزایش بهره‌وری با تأکید بر تقویت اقتصاد دانش‌بنیان	- مقابله با تورم و بیکاری، رشد اقتصادی، ارتقاء سطح تولید، اصلاح نظام مالیاتی، افزایش بهره‌وری و تقویت اقتصاد دانش‌بنیان	۷

رویکرد نظری برنامه، به‌مقصد توسعه؛ رشد فراگیر و مختصات آن (پوست نظام نامه)

ردیف	مضامین	جهت‌گیری‌ها	سند تحول دولت مردمی	سند ملی آمایش سرزمین	سند چشم‌انداز ۱۴۰۴	بیانیه گام دوم انقلاب	سند الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت	سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی
			<ul style="list-style-type: none"> - کاهش نرخ و نوسانات تورم، مهار و پیش‌بینی‌پذیری رشد نقدینگی. - افزایش نقش تعهدات، تنوع شیوه‌های تأمین مالی و تسهیل دسترسی برای تولیدکنندگان و خانوارها - اصلاح چارچوب و پیاده‌سازی سیاست‌گذاری پولی - کاهش کسری بودجه مزمن - توسعه تأمین مالی زنجیره تولید - توسعه تولید کالاهای دارای بازدهی بهینه و بالابردن صادرات برق - کارآمدسازی دستگاه‌های اجرایی کشور در حل مسئله تورم - اصلاح سیاست‌های ارزی 	<ul style="list-style-type: none"> توسعه صادرات تولیدات صنعتی و صنایع معدنی با اولویت محصولات با ارزش افزوده بالا - برندسازی و تجاری‌سازی محصولات دارای مزیت و خلق مزیت در بستر اقتصاد خلاق - توسعه محصولات دانش‌بنیان بر پایه مزیت‌های رقابتی و قابلیت‌های دانش و فناوری مناطق با شبکه شهرهای همکار - بهبود و توسعه خدمات پشتیبان تولید و ارزش‌آفرین از جمله در حوزه‌های واسطه‌گری مالی، بیمه‌ای، مشاوره، طراحی‌های ساخت، فناوری اطلاعات و 	<ul style="list-style-type: none"> سرانه و رسیدن به اشتغال کامل - برخوردار از دانش پیشرفته، توانا در تولید علم و فناوری، متکی بر سهم برتر منابع انسانی و سرمایه اجتماعی و تولید ملی 	<ul style="list-style-type: none"> مولد، به‌ویژه اقتصاد دانش‌بنیان و رفع موانع کسب و کار با تأکید بر اصلاح قوانین و مقررات و روندهای اجرایی کشور. - نوسازی دانش‌بنیان مجموعه‌های بزرگ صنعتی و کشاورزی و خدماتی، به‌ویژه در زمینه‌های راهبردی، در پیوند با نظام نوآوری خصوصاً شرکت‌های دانش بنیان کوچک و متوسط و با هدف رقابت‌پذیری جهانی. - تحول و بالندگی دیپلماسی اقتصادی کشور، به منظور دستیابی به فناوری‌های پیشرفته، نقش آفرینی در چرخه تولید و نوآوری فراملی، بازاریابی و بازاریابی برای تولیدات داخلی و صدور خدمات برون مرزی، جذب سرمایه 	<ul style="list-style-type: none"> تسهیل و تشویق همکاری‌های جمعی و تأکید بر ارتقاء درآمد و نقش طبقات کم‌درآمد و متوسط - محور قرار دادن رشد بهره‌وری در اقتصاد با تقویت عوامل تولید، توانمندسازی نیروی کار، تقویت رقابت‌پذیری اقتصاد، ایجاد بستر رقابت بین مناطق و استان‌ها و به کارگیری ظرفیت قابلیت‌های متنوع در جغرافیای مزیت‌های مناطق کشور - استفاده از ظرفیت اجرای هدفمندسازی یارانه‌ها در جهت 	

سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی	سند الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت	بیانیه گام دوم انقلاب	سند چشم‌انداز ۱۴۰۴	سند ملی آمایش سرزمین	سند تحول دولت مردمی	جهت‌گیری‌ها	مضامین	ردیف
افزایش تولید، اشتغال و بهره‌وری، کاهش شدت انرژی و ارتقاء شاخص‌های عدالت اجتماعی.	گذاری خارجی به ویژه از شرکای راهبردی، توسعه تجارت منطقه ای و بین‌المللی به خصوص در بخش پایین‌دستی انرژی و بازار جهانی حلال و حمایت از صادرات تولیدات داخلی با ارزش افزوده فراوان			ارتباطات و تحقیق و توسعه علمی - ساماندهی اقتصاد غیررسمی در مناطق مرزی - ظرفیت‌سازی برای گسترش کسب و کارهای دانش‌بنیان در حوزه خدمات انرژی	<ul style="list-style-type: none"> - افزایش میزان سرانه ارزش صادرات غیرنفتی - کاهش سهم درآمدهای نفت و گاز از منابع تأمین بودجه عمومی دولت - افزایش سرمایه‌گذاری خارجی در کشور - اتخاذ سیاست ارزی صادرات‌محور - رفع خودتحریمی‌ها - ایجاد ثبات در بازار ارز - کنترل تورم چرخش‌های تحول‌آفرین: - از تمرکز صرف بر عرضه‌محوری و توسعه کمی شرکت‌های دانش‌بنیان به تمرکز بر تقاضامحوری و اثربخشی آنها در حل مسائل اساسی کشور؛ - از توجه صرف به توسعه شرکت‌های دانش‌بنیان نوپا و با اثرگذاری محدود در 			
- افزایش تولید داخلی نهاده‌ها و کالاهای اساسی و اولویت دادن به تولید محصولات و خدمات راهبردی و ایجاد تنوع در مبادی تأمین کالاهای وارداتی با هدف کاهش وابستگی به کشورهای محدود و خاص.	- همکاری دولت و موسسات علمی و پژوهشی و صنعتی و حمایت‌های زمینه‌گستر از تجاری‌سازی در فرایند تولید کالا و خدمات							
- حمایت همه‌جانبه هدفمند از صادرات کالاها و خدمات به تناسب ارزش افزوده و با خالص ارزآوری مثبت از طریق:	- نقش‌آفرینی در چرخه تولید و نوآوری فراملی، بازاریابی و بازاریابی برای تولیدات داخلی و صدور خدمات برون مرزی							
	- نوآوری دانش‌بنیان مجموعه‌های بزرگ صنعتی و کشاورزی و							

ردیف	مضامین	جهت گیری ها	سند تحول دولت مردمی	سند ملی آمایش سرزمین	سند چشم انداز ۱۴۰۴	بیانیه گام دوم انقلاب	سند الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت	سیاست های کلی اقتصاد مقاومتی
			اقتصاد به توجه به نفوذ نوآوری و فناوری در شرکت های بزرگ و صنایع بالغ - از لنگر اسمی نرخ ارز به لنگر اسمی تورم هدف گذاری شده - از نظام بانکی ناپایدار کننده بازارهای ملی، اقتصاد و تأمین کننده مالی بخش های غیر مولد به نظام بانکی در خدمت تأمین مالی تولید و طرح های توسعه ای. - از اقتصاد کم پیوند با خارج و درونگرا به اقتصاد برونگرا با پیوندهای پایدار با اولویت منطقه و آسیا - قرار گرفتن در بین کشورهای برتر منطقه در میزان جذب سرمایه گذاری خارجی و هزینه تحقیق و توسعه در حوزه کاربردهای				خدماتی، به ویژه در زمینه های راهبردی، در پیوند با نظام نوآوری خصوصاً شرکت های دانش بنیان کوچک و متوسط با هدف رقابت پذیری جهانی - آسان سازی ورود و افزایش توان رقابت و سهم کارآفرینان در قلمروهای رقابت پذیر اقتصادی و اجتماعی مولد	گسترش سرمایه گذاری خارجی برای صادرات - مقابله با ضربه پذیری درآمد حاصل از صادرات نفت و گاز از طریق: افزایش صادرات گاز، برق، پتروشیمی، صادرات فرآورده های نفتی. - اصلاح نظام درآمدی دولت با افزایش سهم درآمدهای مالیاتی. - تقویت فرهنگ جهادی در ایجاد ارزش افزوده، تولید ثروت، بهره وری، کارآفرینی، سرمایه گذاری و اشتغال مولد و

سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی	سند الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت	بیانیه گام دوم انقلاب	سند چشم‌انداز ۱۴۰۴	سند ملی آمایش سرزمین	سند تحول دولت مردمی	جهت‌گیری‌ها	مضامین	ردیف
اعطای نشان اقتصاد مقاومتی به اشخاص دارای خدمات برجسته در این زمینه - پیشنهادی اقتصاد دانش‌بنیان، پیاده‌سازی و اجرای نقشه جامع علمی کشور و ساماندهی نظام ملی نوآوری به منظور ارتقاء جایگاه جهانی کشور و افزایش سهم تولید و صادرات محصولات خدمات دانش‌بنیان و دستیابی به رتبه اول اقتصاد دانش‌بنیان در منطقه					فناوری‌های دفتر کل توزیع شده			

ردیف	مضامین	جهت گیری ها	سند تحول دولت مردمی	سند ملی آمایش سرزمین	سند چشم انداز ۱۴۰۴	بیانیه گام دوم انقلاب	سند الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت	سیاست های کلی اقتصاد مقاومتی
۸	- استقلال نهاد برنامه ریزی و عدم دخالت غیر کارشناسی	- بازاندیشی و تحول در نظام رایج کشور از حیث ساختاری و محتوایی و کارآمدی فرایند برنامه ریزی توسعه در مراحل تهیه، تدوین، اجراء و نظارت	- بررسی عدم انطباق و یا وجود مغایرت در سیاست ها، برنامه ها، مصوبات و بودجه دولت با سند تحول و تدوین گزارش های لازم برای طرح در ستاد راهبری تحول؛ - نظارت و ارزیابی مستمر و برخط وضعیت تحقق سند تحول با ایجاد سامانه رصد و پایش سند تحول با قابلیت دسترسی سلسله مراتبی سازمانی و نظرخواهی مردمی؛ - نظارت بر اجرای بهینه وظایف دستگاه های مسئول - رتبه بندی عملکرد دستگاه های اجرایی در اجرای سند تحول و تعیین دستگاه های اجرایی پیشرو و نمونه به صورت سالانه به	ماده (۷) سازمان مکلف است مفاد سند ملی آمایش را در تدوین برنامه های توسعه منطقه ای، برنامه های توسعه پنج ساله اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و همچنین تنظیم بودجه های سالانه لحاظ نماید، به گونه ای که سازمان فضایی مطلوب افق ۱۴۲۴ محقق شود	-	-	- حاکم کردن اصول، قواعد و عدالت اسلامی بر اهداف، سیاست گذاری ها، ساختارها، نهادسازی ها و تصمیمات اقتصادی یکپارچه سازی سیاست گذاری، برنامه ریزی و نظارت تحول در نظام تصمیم سازی و تصمیم گیری و برنامه ریزی کشور برای اجرای کامل سند الگو مجلس شورای اسلامی با هدف اجرای کامل الگو و تحقق اولویت های جاری آن در پرتو سیاست های ابلاغی مقام معظم رهبری، قوانین بایسته را تصویب و بر حسن اجرای آنها نظارت می کند. - دولت که دارای بیشترین نقش در اجرای الگوست، برنامه های لازم شامل	-

سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی	سند الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت	بیانیه گام دوم انقلاب	سند چشم‌انداز ۱۴۰۴	سند ملی آمایش سرزمین	سند تحول دولت مردمی	جهت‌گیری‌ها	مضامین	ردیف
	<p>لوايح برنامه‌های پنج‌ساله و بودجه‌های سالانه را تهيه و بر حسن اجرای آنها نظارت می‌کند.</p> <p>- قوه قضاییه اقدامات مناسب را برای اجرای الگو و تحقق اولویت‌های جاری آن در گستره وظایف خود انجام می‌دهد و بر حسن اجرای آن نظارت می‌کند.</p> <p>- شورای عالی امنیت ملی، شورای عالی انقلاب فرهنگی و شورای عالی فضای مجازی، بر اجرای الگو و تحقق اولویت‌های جاری آن در دامنه وظایف خود، تصمیم می‌گیرند و بر حسن اجرای آن نظارت می‌کنند.</p>				<p>منظور تقدیر توسط رئیس‌جمهور؛</p> <p>- بررسی عدم انطباق و یا وجود مغایرت در سیاست‌ها، برنامه‌ها، مصوبات و بودجه دولت با سند تحول و تدوین گزارش‌های لازم برای طرح در ستاد راهبری تحول</p> <p>- به‌روزرسانی و تدوین پیش‌نویس نسخه ارتقاء یافته سند تحول با استفاده از نتایج گزارش‌های فصلی و پیشنهادهای اصلاحی مسئولان دستگاه‌های اجرایی، صاحب‌نظران و کارشناسان؛</p> <p>- تدوین گزارش‌های فصلی برای میزان اجرای هر یک از اقدامات و موانع اصلی اجرای سند تحول</p> <p>- بررسی تغییرات محیطی در ابعاد</p>			

سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی	سند الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت	بیانیه گام دوم انقلاب	سند چشم‌انداز ۱۴۰۴	سند ملی آمایش سرزمین	سند تحول دولت مردمی	جهت‌گیری‌ها	مضامین	ردیف
					<p>حقوقی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی کشور متأثر از اجرای سند تحول و تدوین گزارش‌های تخصصی لازم؛</p> <p>– هوشمندسازی سازوکارهای پیشگیری و نظارت</p> <p>– مداخلات نهادهای نظارتی؛ راهبرد: تغییر انگاره‌های ذهنی مردم و نهادهای نظارتی</p> <p>– تقویت سازوکارهای نظارت مبتنی بر داده</p> <p>– ترمیم سازوکارهای نظارتی</p> <p>چرخش‌های تحول‌آفرین:</p> <p>– از نظارت شخص‌محور، مبتنی بر کمیت و پسینی به نظارت کلان، قاعده‌محور، مبتنی بر کیفیت و پیشینی؛</p> <p>– از فرایندهای ارزیابی ریسک تاریخ‌محور به</p>			

سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی	سند الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت	بیانیه گام دوم انقلاب	سند چشم‌انداز ۱۴۰۴	سند ملی آمایش سرزمین	سند تحول دولت مردمی	جهت‌گیری‌ها	مضامین	ردیف
					فرایندهای مبتنی بر فناوری اطلاعات - از محور محوری و فردمحوری به نظارت‌های پسینی و هوشمند.			